

Киргиз
III-19

№ 125

TÖLÖN ŞAMŞIJEV

KÖZ
ÇAŞTARIB

QBRDİBZMAMBAS 1939

125.

Т. ШАМШИЕВ

КОЗ ДЖАШТАРЫ

*Драма в 4 х действиях
в 10 ти картинах*

НА КИРГИЗСКОМ ЯЗЫКЕ.

КИРГИЗСКОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО
ФРУНЗЕ 1939 КАЗАНЬ

TÖLÖN ŞAMŞIJEV

KÖZ ÇAŞTARÛ

*ON SYRÖTYY, TÖRT
KÖŞÖGÖLYY DRAMA*

QÛROÛBZSTAN MAMLEKETTİK BASMASÛ
FRUNZE 1939 QAZAN

5081
330

129

QATYŞUUCULAR:

1. Musa — kedej	45 çaştа.
2. Сьнар — Musанын аялы	33 çaştа.
3. Толқонај — војдо четкен Musанын қызы	16 çaştа.
4. Тајыр — Musанын кенче уулу	
5. Bektaş — kedej	43 çaştа.
6. Nadir — kedej	23 çaştа.
7. Eşvaj — атақты vaj	60 çaştа.
8. Botoqara — Eşvajдын уулу	30 çaştа.
9. Улуқууу — Eşvajдын аялы	50 çaştа.
10. Arzvaj — Eşvajдын қолжусу	20 çaştа.
11. Bekin — Eşvajдын қақы көрген „kedej“	40 çaştа.
12. Moldo —	38 çaştа.
13. Сьньбек —	65 çaştа.
14. Қуырвај — pansat. Қана басмасы қигиттер, ақсақалдар, өзбек, қырғыз, орус, қызы партизандар қатысқан.	

I KƏŞƏGƏ

I-SYRƏT

Қырманда қарталқан буудайлар. Бір cette бəlynyp бəш қар буудай болуп, аньн қанында Musa çer қарар, бəшилгине syjə-nyp olturat. Nadir, Bektaş, daqь eki-yc kedej болуп арабада қарталқан буудайларды тағыр çатышат. Bekindin qolu işke tijse tijip, tijəse çoq aralaşыр çyrət. Eşvaj menen Botoqara Musa çaqqa vəşыр etot.

Eşvaj — Altı aj iştegenin qarьына da çetken çoq. Musa — (Өzyncə tiştənip) Qarь-қarьz. (Eşvajqa) bir cekse buudajьыды eki ceerek қылыр esepeseniz, çan kyjgyzyp iştegen men volsom da, bul qьrmandьn vəştən bir бəlygьne араң ee қылаңыз, qantip çetsin... Degi voorunар ooruvajt eken da (turat) qaracь mьnа-vu but, qoldordun tamьoqь varь? Cart-cart çarьлыр cьqqan, iştəvej aq voz yjə kerilip çatqandьqtan cartьldap çarьлыр cьqqan emes, vajake, tьnьmsьz emgekten cartьldap çarьldan.

Botoqara — Baqьra, toonu tomurup çivercidej bolup!

Musa — Aytqan sөz, ajьr volvos mьrza!

Eşvaj — Syjəvəse adamьn acusun keltiret, (qolun kesep) saqь oqsoqon cor kedejler arqasьna қарар arqan taştajt, çuurqanьna қарар butun uzatat.

Sen bolsod Anşylandın akimindej aq buudajдын ununa nan çartырр, tuurasынан оана тістер çejсін. Ojlocu, ошол tuurasынан тістер çegen nandarындь kim vergen eken. Мына мен vergenмін. Al buudajlardь saoja qudajьoja, çe tyşymen qorqur vergenim çoq, qarьzoja vergemin. Beş cekse buudaj alsan, egerde men saoja vervej çerge cactьra turоjan bolsom, taq uşul maalda çyz ceerek buudaj alat ekem o! Tamaoьnan etkendөн kijin al qarьzындь төлөгүң kelbej qaldьbь!.. Аа.. көр болојur!.. çaqьыbьqть bilsegen doңuz ekensin.

Musa — Bajake!... vaatьr оozuңuz menen emnelerdi syjlep çiverdiңiz, мына vaşьbьzda çaloьz qudaj turat, cьndьbьqть syjlesoңuzcy?

Eşvaj — Cьndьbьq... cьndьbьqть surajt turvajьь, sen qudajdan aјlanasьbьь..

Musa — Bala-çaqam menen çalcьp, çarьp çьrojaojan kynym bolsodo, uşul qьrmandan ecteke ymyt qьbvaj ele qojor elem. Çaloјandan aşьra ajtuunun emne pajdasь var. Beş cekse buudajдь qarьzoja verdiniz, emi al beş cekse buudajдь on ceerek qьbьp esep tediniz. Мындаj esebinizge caccьmдь bьrden çulur versem da çetpejt. Qoluңuzda otuz çьldan veri тьnbaj iştep kelem. Emi men da qarьdьm, saqalьm aojardь, kycym ketti... мындаj qarьzdarдь vašta төлөp kelsem, azьr төлөj alvaj turоjan meзgilime çettim.

Botоqara — Qudajarqan voloјun dep qaloјansьndьo, qajьь атаң ajttь ele, qarьoјanda qarьzьn төлөвөj qoјsun dep (*Botоqara, Bekin kylyp çiveret*). Oj, munu çaşьmbьş volup da qojot.

Eşvaj — Tөлөvөjm dejt imiş, maңdajьna bьtken beş

oјana ceerek buudajьndь var. Qьrmandan çьldьbьp көrcь, өз qolumdaoьь buudajlar tuuralu syjlegөн çerim çoq, daoьь beş ceerek buudaj qarьz volup turasьndь. Saoja oqşoojon qara tamandarоja vere turоjan sadaoјam çoq, oјlovoj tezinen таар ber.

Musa — Aјlanajьn vajake, (*qolun quuşurup*) baldarьdzдын kynyn көrynyz, meni мынca qьjnaj verbeniz, buudajdan bьr az qaralaşьp turuңuz. Bala-çaqam menen men da kyn көрөjyn. (*Egin taşuucular tizilip turup qalyşat*).

Eşvaj — (*Kedeјlerdi көрсөtүp*) Мына vular da saoja oqşop iştegen, qarьzdarьn төлөp, aldь bьr ceerek, artь eki ceksedен buudajоja ee voluştu. Emnege tizilip qarap qaloјansьndьar. Мынаvu beş qartь taşьoјьla (*Egin taşuucular albь cьoja vaštaşat*).

Musa — Biz da bьr el, bьr çurt musulman baldarьbьz oјo... Qandaj bьr biribizge çanьbьz accьbajt eken — aa... sizdin eginderiniz qarqa, çampalarоja vatpaj, itke, quşqa çem volup çatat. Men bolsom altь aj kyn-тын тьnbьmsьz, ac-çьlanactьoььma qaravastan çandь yrөp iştесem, qьrmandь aloјanda bьr тоqолоq danоja ee volboston, quu neşlikli çonuma salьp, yjgө qajtsam qandaj volor eken..

Botоqara — Qandaj volso, oşondoј volsun, sizdin iştibiz emne.

Musa — Мырза uoјup turuңuz! Menin çaş baldarьm var. Alar nan deşip kyndь kyn, tyndь tьn moјunda-рьma asьbьşьp çanьmдь qoјboјt. Alar azьr atam nan albьp kelet dep qarьbьoactььn baldarьndaj moјnun sozur, zar bьlaj, көzdery төrt volup, menin çolumdu uturlap

turuşat. Uşul çaş valdarǵma rajǵm etñiz. Booruñuz oorusun.

Botoqara — Baldarǵn turmaq, Kerim taz atan tirilip kelse da bir tomoloq dan bernejiz.

Eşvaj — Qoj, doluluq qǵıǵ çaş valdarǵǵǵn ıjla-
oı ndoǵǵn maqıa syjıǵo. Beş ceerek suudajıǵ tar-
qǵn. Saqıa ectekeni qarǵz vere alvajm. Mojnıñdaoǵı
qarǵzıǵıǵ teler, vıjıǵdan kijn qajda varǵp ooqat
qıǵsan, oşol çerǵe varǵp ooqat qıǵ (Musa oǵlonıǵ
çalqıǵ qavıǵnı ıstıǵnı varǵp olturat. Egin taşuucı-
lar qarap qalıǵat).

Bektaş — Şorduular acıǵnan olıǵsyn da, bir az qaralaşǵp turvajıǵzıǵ.

Botoqara — Qara munı, çanıǵn kyjǵp cıdavaı
tursan, çanaqı suudajıǵıǵn teñin velyp alǵp kelip
ver, „Musa acıǵnan olıǵsyn“.

Eşvaj — Emnege tizilestner, daoıǵ mǵna vul qarıǵ
da alǵp cıqrajıǵıǵıǵ. Aqmaqtar, ajtmajıǵnca ozdery
ıllışpejt. (Musa berbestik araketine kirıšet. Kelgenderdi
tyrtıǵp cıberet).

Bektaş — Ee qurdaş, ız qǵıǵ çatqandaj ızge
acuulanadıǵn da, arıǵvıǵzda qamcısıǵn yjǵp turıǵdardı
kırıǵp turadıǵıǵ.

Botoqara — Talaşpa degende talaşpa! (tyrtıǵp
cıberet).

Eşvaj — Tur çooıol. Qaşajıǵan eşek (teep cıberet).

Musa — Aj, azaptuu dyǵno. (Keterıǵp varaç atqan
qarqa asılat). Berıǵejmın, maqıa da ooqat kerek. (Eşvaj
menen Botoqara Musanı syjıǵp qalıǵat).

Eşvaj — Bul doñuz olıǵmtyǵyn maqıa arıǵp almaq
boldu.

Musa — Emne maqsatıǵar var, ajavajıǵıǵıǵıǵ, men
da adam, qıjıñaj veresıǵıǵıǵı.

Botoqara — Munun doq urınoǵanıǵn, seni qıjıñaj,
ıciǵe vıcaq saıǵp çatabıǵıǵıǵı.

Eşvaj — Tarqıǵn veş ceerek suudajıǵı. (Tepkilep,
ıurıǵp çatıǵqanda Nadir menen Bektaş kelip açbratıǵat).

Musa — Tava turıǵan alıǵm çooı.

Eşvaj — Qojıǵp cıber, çer menen çeksen qǵıǵp çar-
şıǵıǵp taştajıǵn.

Botoqara — Uşuıǵa da şyǵıǵıǵıǵıǵ qıǵıǵıǵn dep
oılovojt, vul.

Bektaş } — Qojısonor vajake, mǵrza, emne qıǵıǵıǵıǵı.

Nadir } (Açbratıǵp alǵp cıqıǵat. Pauzadan kijn
Musa yşkyǵıǵp vaşıǵn koteret).

Musa — Atteñ, cirkın çooıuluq, çanı qıjıñaldı... vaş
adaşıǵ. Çe qudaj, mǵncalıq qıjıñoıandan kırı çanı
kerek volso tez ele ala qojıso! Olıǵp qara çerde tıǵp
çatajıǵn desem, daoıǵ kırıñ cıdaj alvajt. Çaş uulum...
çaş qıǵıǵm, (çer qarap, şoloqıǵp ıjlap cıberet. Pauza)
men olıǵp, qara çerde tıǵp qalsam, alar qandaj azap-
tardı kırıet eken. Qara çerde tıǵp çatqanıǵmda alar-
dıñ kırıderyñen aqqan çaştarıǵ, kırıǵıǵn sansız azaptarıǵ,
meni tıncırtıǵ! Emne qıǵıǵıǵıǵıǵ, uşul quı veşıǵıǵıǵı
çonuma salıǵp, yjıǵo varsam qandaj volıo eken. (Oǵlo-
not). Ec volıoso añızdan maşaq terıǵp, yjıǵıǵo kırıetıǵp
varajıǵn, (cıqat) eki kyn volıo da ooqat. (Pauza,
Arızvaj kiret).

Arızvaj — „Qojıordı añızıǵa kırıǵız, ar kım maşaq
qıǵıǵp terıǵp ketmek boldı“ dep quılaq meemdi çer
salıǵı. Añızıǵa çajıǵp taştadıǵm, emı emne deer eken
(qojıloruna vıqıǵıǵıǵıǵı qojıǵp, ırdajı).

Bir nan verdi çep qojdum,
 „Pir ursun vajəm“ dep qojdum.
 Bir nandь kijin unuttu—
 Quurmac verip quruttu.
 Erte veret bir oaldaj,
 Kecinde veret bir oaldaj
 Çibjştırsam vaarьsьn,
 Araç kelet bir nandaj.
 Çatьp aldьm arьqqa,
 Çalьsvadьm carьqqa.
 Kimderdin vooru acьşat—
 Maçja oqşooşon qarьpqa.
 Çatьp aldьm ijinçe,
 Çalьsvadьm kijimçe.
 Qoşumcasь daoşь var,
 Qamcьsь tjet ijinçe.
 Adьr toonu aralar,
 Qajtaroşanьm qoj volot,
 Uqtaj alvaj cьşamьn,
 Tynkysyn tьnvaj ojdolor.
 Tynky çatar orunum,
 Tygəngyr taştaj çaj eken.
 Adamoça vooru kyjьşəgən,
 Ajvandan çaman vaj eken.

(Aldь çaqьn çalt qarar, çaşьnьp qalat, Qьrtanqaja Eşvaj menen Bekin kiret, Bulardьn səzderynə Arzьvaj qulaq salat).

Eşvaj — Musa ketip qaloşan turvajь. Degi özün Musoça ker salьp kərdynəy?

Bekin — Bir emes, altь, çeti mertevə ajttьm. Taqr çolotpojт. — „Acьman əlyp varatsam da, Eşvajə qьzьmdь

verəjm. Qьzьmdьn ıvalьnan qorqom. Əz tənüşuna tapşьram“ dejt.

Eşvaj — Qьzьnə tentüşu kim eken. Qajdan, qandaj zəokyrdy tentüş qьlьp taap ala qojuptur, ıle aldьqьbь?

Bekin — Qajdan ılejin, bir izin taap çyrə alvaşan selsajaq, çuşundu izdegen kedejdir da, Musa maçja sьrən cecilir ajtrajt.

Eşvaj — Bills kerek. Al kimgə sьrən cecilir ajtat, kim menen kəp syjleşət, ılesinəi?

Bekin — Meni menen syjleşəjt. yjynə qoqustan kirip varsam ec volşoso: „kel Bekin“ dep qojuşoça çaravajт. Ar qacən Bektaş menen angemeleşip, syjleşyp olturoşanьn kəşəmyн.

Eşvaj — Bardьq sьrdь oşoi ıilet desen, çyr emese, Bektaşqa varalьq... *(Çьqьp vara çatьşqanda)* Bektaş da ajtavь, ajtrajьbь, kim ıilet, eldin vaarь mendej volup, aq çyrək, icinde qara kirl çoq volşo oşo, kəp çaqşь volor ele. *(Çьqьşat).*

Arzьvaj — *(Tiştənip)* Ej ıjatsьz... vətşz... uşundaj aramdьq oşlor çatqan eken — a, qajşь vətş cьdap əzynyn en kençe qьzьndaj voloşon çaş qьzoja çez tьrmaqtaј mьqaacь qolun uzatat. Uzatrajьn, çetilvəgen çaş cьraqtь məngydeј suuq qartan dənəsinə vasmaqçь volot. Çoq, vul mymkyn emes. Aşьqrajьncь, savьr qьlajьncь *(acuulanьp)* qooş!.. yjyn kyjgyrdyn malь! *(bşqьrьp cьşat. Pauza. Musa tergen maşaqtarən kəteryp kiret).*

Musa — Bul da oşqat, *(maşaqtь toqmoqtojt).* Yc kyn oşqat volor. Andan arьda bir ajla... daoşь maşaq terermin çə volşoso „Eşvaj dep“ anьn eşigine vaşьp

cekselep qarız surarmın. Epter septeş elgycə uşun-
tip çan vaqaravız. Ec bir nersege tojvoşon adam valasə
elgəndə bir cəngel topuraqqa tojor eken. Uşundaj
təncəsiz turmuştan kərə, əlyp, bir cəngel topuraqqa
tojşon da çarşb. Kele turoşan əlym, tezireek ele kelseş
eken. Al qurudu... kyc ketti. Darman çoq. Basa alvajm...

Kyc kettret, darman çoq,
Bell sənşon çoqculuq.
Ajlanəş kelip çalsaçb
Altında; volşon toqculuq.

Eceni kedəş, biri vaj,
Ətyr çatqan əmyrdə.
Baş ijiş qarap turuşat,
Kele turoşan əlymgə...

Çərşəlb çoq zamana,
Çərşəlb çoq zamana.
Arız, mündu uqraşon:
Suraşb çoq zamana...

Çanənan kim tynılsyn,
Əlymgə qantip çygyrsyn.
Tojup, tojvoj, qarəş ac,
Ətyr çatqan əmyrsyn...

(Eşvaj menen Botoqara kiret).

Botoqara — Qajdan aldın?

Eşvaj — Uurdar — çarşbər aloşan eken oşo.

Musa — *(Tura qalır)* Añızdan maşaq qılər terip
keldim. Yjgə quu vəşiliktə kətəryp varəşandan kərə
ekə, yc qadaq vudaj volso da kətəryp varajən dedim
ele.

Botoqara — Casər-şur, casəlsa vajbər çasəlat
dər oşon ekensiq oşo. *(Botoqara aңызqa çəşbər ketet).*

Eşvaj — Qojlor çej turoşan vudajdın vaştarın sen
terip alasənb, doşuz. *(Botoqara eki yc vudajdın
vaşən tıştan alər kelet).*

Botoqara — Vudajdın vaştarə uşundaj ele casə-
lər çatat. Bul eşek casər oşon eken.

Eşvaj — Itten taraşon doşuz. Maşə qarasanajsb
da *(qamçılar urup qalat).*

Musa — Qara sanaşon çerim çoq. Otuz çıldan vər
otuşuz menen kirip, kylynuz menen çəşbər kelem.

Botoqara — Aq neet dər qojot.

Musa — Boldu, vaj, otuz çıldan vər qamçındın
zaarə səktərymə vatər ketti... *(Qamçılər suşur alər,
Eşvajdın urup çiseret).*

Eşvaj — Qarma doşuzdu *(Botoqara asyla ketet.
Ekəşlər qolun sajlap tərkiləp, qamçılar urup qalat).*

Musa — Men doşuz emes, sen doşuz.

Eşvaj — Kem, aqmaqtın oşunan çərşon səşyn
qarasaş *(kycər uruşat).*

Musa — Silerde adam valasəna rəşm volvojbu,
qəjnavaşəla. *(Bektaş menen Nadir kirip kelip açəra-
tər, ekəş ekəş alər çərşəşat).*

Bektaş — Qojunuz vaj.

Eşvaj — Tuzumdu icip, menl doşuz deş.

Bektaş — Qara volvoşuz *(çəşbər ketişet).*

Musa — Baj-vaj-qavəşəam i-i-i çanəm *(ontojt).* Aj,
zulum mənca maşə tğilip qaloşan ekensiq *(Demi çəş-
paj esi oop çatər qalat. Bektaş menen Nadir kiret).*

Bektaş — Saqaləm aqarər, mənə uşul maaloşə
çetipmın. Bul zamandın qandaj ekenine tışynə alva-

dım. Nadir qocuştar suu alıp kele qojcu. (*Nadir cəqat, Bektaş Musanın vəşən çələp, vəşən çerge salıp, qajqə arasında olturat*). İstegen men, mənə bu, tigi, daqə daqə vəşqalar... vizdin emgektin çərojalən, çerdin qalın qajmaqən şərşər çəgen vəj. (*Pauza, Nadir kiret*).

N a d i r — Suunu alıp keldim.

B e k t a ş — Esi oop qaloqan eken, oozuna suunu taməzaləq, oldo şordu aj. (*Suu taməzəşət*). Musa, Musa. (*Nadirge*) Bul şorduuda ne çazəq. Maqə Eşvəj vəşər, „Musa qəzən kimge veret imiş, vlesinqi“ dejt. Biləjm dedim. Saqalınə kyjdyrgy cəqqər, qarər oşol qəzə əlam dəp tigiə qaləptər.

N a d i r — (*Qavərqasən qarap*) İjti, mənə bul qavər-qasən qarasañz, kəp-kək volup ketiptir, ətəktyn taqasə vata, vata tyşken eken.

B e k t a ş — Kəter şorduunu, vuqə viz rəjm qəla-saq, kimi rəjm qəlat.

N a d i r — Oldo şordu aj, denesinde səək qəna qaləptər. Ətə arəqtəp ketken eken.

B e k t a ş — Oj, sanaa, cekken çəpa, qajqə-mun, tənymsəz emgek kişni arəqtətat. (*Kəteryp cəqəşət*).

K ə ş ə g ə

2-SYRƏT

Musanən yjy. Tolqonə çələqəz, yjdy çəjnəştər çyrət. Arzə-vəş təştən vəşər, entigip kirip kəlet. Tolqonə ujalqəndə; tetiri qarajt.

A r z ə v ə j — Tolqonəj, men—n... vır iş tuuralu keldim ele. (*Dudalanat*).

T o l q o n ə j — (*Çəluu vrajə menen*) Qəndəj iş eken, ajtəñz, qulaq sizde.

A r z ə v ə j — (*Əzyncə*) Oozum vəşər qantip ajtam (*Tolqonəjə*). Toə vəşəna qoj çəjər cəqsam, silderin əlacərdənar kərynyr qalat. Andə, sandə Tolqonəj, sizdin qaraanəñz da kərynet.

T o l q o n ə j — Biz da sizdin qaraandə qara taştardə ystynən keziktirip qalar elek.

A r z ə v ə j — (*Eki çəqtə qarajt*) Əlacərdəndən təşik-terə ele kəp eken — da?

T o l q o n ə j — Siz əlzidin yjdyn təşikterin təkşərəj, ajta turoqan səzynyzy ajtəñz.

A r z ə v ə j — Ajta turoqan səzymdy da unuttum.

T o l q o n ə j — Emne ycyn?

A r z ə v ə j — Bile ələjm. Çyrəgym əldə vır nege vəşəlat. Şumduqtuu oqujə voluucudəj çyrək təncəz.

T o l q o n ə j — Ajt, ajtuucu səzdy.

A r z ə v ə j — Adəvəşman adəlarəndən arqə çəqəndə qoj çəjər çyrəgen elem. Bir mezgilde cekelerin vuqəqan,

attardan tandap mingen bir top çigiltter at cavbşır kele çatışat. Çyrek dyk-dyk urat. Menin kəzymə alar çan alqış, çan ickic çeldet, rajımsız klşilerdej volup kərynət. Alardı tiktesem, vytkən vojum dyr-dyr... etet.

Tolqonaj — Alar kimder eken?

Arzıvaj — Çanbvek qazının çigitteri... vasmacşlar...

Tolqonaj — (Cocur) Vasmacş...

Arzıvaj — Oova... qorqtım. Mıltıq tijse ooluqcu, kee bir çel örkələrynə çoluqur qalvajın der, qojlorumdu tənən çaqqa ajdar tyştım. Qırmanda... qırmanda... (əzuncə) emne desem eken. Qantır ajtam.

Tolqonaj — Emne voluptur qırmanda?

Arzıvaj — (Şaşılqandaj) Eki qocqor biri biri menen syzyşır çatırtır. Men al qocqorlordu tamaşa qılır, bekinir, qarar turdım. Qocqorlor kərke syzyşır, carcaqanda uşul çaqıt qarar çılşqandaj voldu. Qojlordon vəlynur, qacşır vərgeñ eki qocqordu izder çyrem, kərgənyuz çoqrı?

Tolqonaj — Kəşəgə tartır, syjləgən səzynyzgə tyşyngənym çoq, ajtsaңыз acşq.

Arzıvaj — Egerde eki qocqorun çoqotup çıbersem, meni Eşvaj çancşır taştajt. Emne volso da kljin kərə qatarıız. (Çəqat).

Tolqonaj — Bir nerseni ajta alvaj cəqtə oqşojt. (Alacşqtın teşiginen qarajt. Çınar kiret).

Çınar — Çoqorqu ajıldı vasmacşlar vasşır, talar ketken imiş. Saq volsozo qıjın voldu.

Tolqonaj — Vasmacşlar vizdın emnevizdi almaq ele. Tajır qajda ketken?

Çınar — Qajdan allejn. Çaş vala emespi, çyrgən-

dyr da... çaş vala maqı, saqı oqşor cıdar çyre alvajt. (Pauza, Tajır, artın qararı kiret, qoltuqunda çartı nən sar) — emnege çırqadın, (tilder Uluşyşy kiret) keliniz vajıce.

Uluşyşy — Balandıñ qolu tutqaq eken. Çaşvaj əlet vala. Emiten mında, çoqoqondo dısal teşer Samat uurudan artıqcılyş çoq volot. Çaşvaj çatır uurluqtı yjrenur alqanı. Əltıyrp sal, mında valanı.

Çınar — Çaş vala da, qara volso vajıce.

Uluşyşy — Əlygındy kərəjyn tyvy çoq qaqşaal, balandıñ uurluqun tıjır alır, anan syjləşyşy. „çaş vala da“ der vala kynəny çolotrojsıñ da, əlygındy kərəjyn tyvy çoq quldar.

Çınar — Vajıce acıulanvaңыз, men vul valanıñ adevin verem. Ekinçi uurluq qılşaj turojan volot. Siz qara volsoqız.

Uluşyşy — Tıjır qoj balandı, emese bir kyn volsozo bir kyn çəqı caar əltıyrp qojvojın. (Çəqır ketet. Çınar ojlonur, Tajırđı urup qalat).

Çınar — Şymşyk, meni, atandı çıtur çıberir, tınar bekensıñ. Bala degen qanaat qıla turojan. Biz tişitizdın kirin sorup qana çyrvəşyşy. Ooo... çaşavaşır, tınc qulaqımdı çemege salasın — aa. (Tajır qacat).

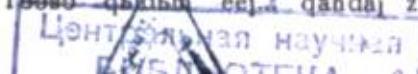
Tolqonaj — Qojcu ara, (Çəşq alır Çınar quıt) saqsandır çaş balandıñ artınan quıvacş. (Tolqonaj da çəqat).

Çınar — (Tıştan) Qarma oşo çaşavaşırđı (Musanı kətəryp Bektaş, Nadir kiret).

Nadir — Bular qajda ketişken (Çerge qojuşat).

Bektaş — Tışqa cəqışqandır da. (Yşkyryp çer qarar ojlonur qalat).

Nadir — Təso qıltın çej qandaj zamandar

5781
330

völup ketti—jaa... birin bir urup, qıjnar ɵlyrup ƒatqanb menen ec kimdin iři ƒoq.

Bektaş—Ee, inim, vařın ƒař. Ali kɵpty kɵrɵsın (*Cьnar vařqoosuzdan kirip kelip, selt etip cocup, toq-top qalat*).

Cьnar—Ee, el, ee ƒurt vul ƒatqan kim (*vařbna kelip*) aj zulumdar arañ kɵtɵrup ƒyrgɵn vařbvbzdb da kɵrɵ albřqan emes eken da (*ylajt*).

Nadir—Aldbna ƒer ɵtup ketti, bir perseni aldbna salbvbzcb. (*Cьnar ƒuurqan salat, Musanb ƒatqvbzřat*).

Cьnar—Ajtqblacb, sьrdьn vařb emnede, emne řumduq.

Bektaş—Cьnar, sen estyy ajalsьn oqo, dunal teřip ɵgyz uurdaoan ƒoq. Ajtpasaq da ɵzıd bilesin oqo (*Musa ɵntop qalat, Cьnar tigilir*).

Cьnar—Avbřqɵ, avbřqa vařbndb kɵtɵrcy, aj zulumdar, ƒer vastьrvas völduqar, men azьr Eřvajdbn qoluna ɵlyp verem.

Musa—Aj... A-a-a-a-j, va-l-a... y-j... q-o-j-ɵ-u-l-al... b-b-j-na vaqьlal (*ontojt*).

Cьnar—Avbřqa yjndɵsın, zulumdar... qan icerler... (*ylap ƒiveret*).

Bektaş—ƒɵɵlyp ƒatat (*vařbн keteryřet*).

Musa—(*Kɵzyn acьp*) C-b-n-a-rbьnb? (*Ontojt*). ƒanьmdaj Bektaş, inimdeј Nadir, aldbmda ekensicner-aa, Cьnar suu verci. (*Ontojt, Cьnar suu albьp kelet*).

Cьnar—Avbřqa kɵp ontoј verveci? Zeјinibzdi keјitip, muunuvuzdu vořotrocı (*Suu iciriřet*).

Musa—(*Yřkyrup*) Qudaořa řykyr ee, Cьnar, qavьr-ɵam aj. Bektaş, Nadir (*ylamsьrap*) me-e-e nn...

Bektaş—Qoјsođ, savьr qьl, qudaadan quvat sura-

Cьnar—Avbřqal Anь, munu ajtьp vizdi qorquta verveci, ƒatsan, ƒanьd es alsьn (*ƒatqьrbřat*).

Bektaş—Musa, viz kettik, valdarьndb qorqutpa-ɵьp. Qьjnalbaj ƒatqьn.

Musa—(*Ontop*) Ee quda, ketpegile! Toqto Bektaş. Bektaş—Ketkenim ƒoq.

Musa—Vařьmdb kɵtɵrgьlɵcy, sɵzym var!

Cьnar—Oldo qudaj-aj, tьnbcsьz vařbvbzora qan-daj ƒaranb yjɵsın—ee (*vařbн keteryřet*). Tьnbcs ƒatsan ƒařbь volor ele. Qьjnaloan ƒanьd andan veter qьjn-lat oqo.

Musa—Cьnar sen ylava, savьr qьlp tur. ƒaman uulumdu ořana vetinen ɵp alsam volor ele. Men adam volvojt oqřojmun. Tolořnajdb eesine tapřьrarsьn. ƒaman uulumdu qor qьlvastan (*ylap*) vaqьp al. (*Vařь kɵzynɵ ƒař alat*) Kiřinib eřigine ƒyryp men emne völdum, valam emne volor ele, Tajьrdb kiřinib qoluna verve (*qajrattanьp*) Tajьr adam volsun. Anь erter oquta kɵr. Menin artьmda qaloan tujaq. Qor qьlvaoьp. Urvaj-soqvoj coņojt. (*Qolun uzatьp*) Eex dyjne ƒarь-ɵьndb kɵrvɵdym. Kylyp-oјnop ƒyrvɵdym. Tuuloqandan veri vařьmdb ƒerge salьp, kyny-tyny qajorь menen ƒyryp, ɵtup kettim.

Cьnar—(*ylap*) Avbřqa emne dep ƒatasьn?

Bektaş—Musa savьr qьl, valdarьndb qorqutpacь.

Musa—Cьnar—menin kɵzym řumuloadan kiјin, turmuř seni da vireɵge albьp varьp ducar qьlar. Ořondo da Tajьrdb ođ qoltuoqudan cьořarva. Adamdbn vařbna turmuř qandaj azaptardb salvajt.

Cьnar—Men senden ajrbloadan kiјin kimge qor volom. Meni da ala ƒat. Qoј ƒař valdarьn menen

kөсөгө тақтава. (Musanьn көзы сумулуп, буту узарыр, саны сьоғат).

Сьнар — (Ordunan turup, сулунуп) Qoquj, эмне қыламьн, ај qudaj vizdi qajьь көсөлөргө sarsan қылаьн. (Nadir menen Bektaş Musanьn vetine aq сурь-rök сарр qojot) ьзыдар саз балаң көсөдө qaldь (Сьнар vetin тьрмап qatuu qoqujлар ьjlajt. Eşikten Tajьr menen Tolqonaj da сьыдар kelip, vasyр ьjлар qalsьat).

Көсөгө

3-SYRӨT

Бақтақь уј. Tomsorup ьjlamsьraқандај Tolqonaj menen Сьнар сөг qарар olturuшат.

Сьнар — Andan vаşqa aјla сoқ. Atандь qараңоғь көгүндө тьnc сьatsьn deseң, оғондој қылаң қандај volor eken қьзым?

Tolqonaj — Bir toқoloқ dan ycyn, atamdьn қанын cacқан қанқор zulumdun қojnuna мен vарьр қantip сьдар сьатамьн. Qantip сьландьн tyгүндөј суuқ vetine тигилр қараймьн. Мен atamdьn қунun quuj турқан тujаоғь volsom, қantip vарat ekenmьн.

Сьнар — Icимди сарьр сьqqан tun қьзым sensьq, seni қantip сьardan tyrtyp сьiseryyгө қolum varsьn. Bilestьvi, атаң қарьзы ycyn қандај қьjьncьььqtardь көгьр сьатқаньн. Kecegl moldonun сөзы esinen сьqтььь?

Tolqonaj — Uqqanьm сoқ. Moldoқ эмне dedi ele?

Сьнар — Aztrejilder altьn, volot, kymьş toқmoқtor menen өlgen кiшilerди uraar imтs. Qарьzduu кiшilerди ijnenin көзьнөн өtkөзьр, қьр-қьзы кьjьр турқан dozoқtun coқuna сальр кьjdyрьр, adamдьн denesin taruudaj talqalar, asmanoғa cacьр сьisep, qajra toptop alat eken.

Tolqonaj — Qojcu apa, andaj сөзынды ајтрась. Bytkөн vojum itirep vара сьatat.

С Ы Н А Р — Атаңдын арбаоңь биздин артыбыздан еерсип;
„ееј syjgen çarım, çanымдан артық көгуусу қызым,
артымда қалоқан қалоғыз тујаоғым, менін мойнымдаоғь
қарғызымды узыр қојур, бир çанымды тэндьроғьлась“
deer іміш. Biz қараңқы кішілер атаңдын арбаоғьн бізге
kelip telmirip turоғаньн көрөөс екенсіз.

Т о л о қ о н а ј — Ара, мен силерден ајғыльр қандај
күндөрдү көрөм.

С Ы Н А Р — Қызым, бир қалоғыз атам үсын desen,
вағына kelgen vardьық азaptardь көтөр! Biz азaptarоја
вьзыр, азaptardь tartьр kele çatabьз ојо. Атаң volсо,
азaptarda çyryp, азaptan өldy. Үј byлөөм...: wala çaqam
dep çyryp, көрөөген азaptardь көргөн. (*Çaşьft*).

Т о л о қ о н а ј — Қојсу ара, zeenimdi keјittip, muu-
numdu woşotup ыјлај berwesençi. Qara көрдө çatқан
атам азaptь tartқыса, tiryyleј çyryp азaptь мен tarta-
јьн. Çe мен atamдын qunun quup, qanqor zulum
menen kyрөşyp, өс ala turоған er çigит volup qal-
варьмьн. Atteң aј, Tajьr çaş... (*Eki tajaқ көтөryp
Tajьr kiref*).

С Ы Н А Р — Қызым, азaptь бир ојана sen emes, мен da
tartam. Мына vul kicinekeј Inиң da tartat. (*Tajьr oltu-
rat. Ыјlamsьрақандај çer qараşat*).

Т о л о қ о н а ј — (*Ordunan turup, eki çaqtь qaranьp*)
Ара, eki aјal kele çatat. (*Qaјrattanat, Сьnar volсо çer
qарар көркө oјlonot*).

Т о л о қ о н а ј — Çaş ваşьм otqо, соққо salьnasьн,
Byktөлөөј qarғьғыльр çaоғьласьн.
Savaoғь acьla elek бир гyl elem,
Aј zulum, çaş ваşьмды qor qьласьн.

Men қызың al zulumoја qantip varam,
Qutqарьр alsь ара çetse çamaң,
Çanьman ymyt yzdyм çanьм ара,
Tiryyleј çep салат oқо al qart qaman.

Көз çaşьм аоғьр çatsa darьja volup,
Saj, qoqtu meltiregen suuoја tolup,
Ыјlasam qaјoғь wasat çyрөгymdy,
Zulumdar qara көzdy alat olup...

Қызыл гyl noodasьnan сьнды oқşoјt,
Teңin таар, теңirm nege qoşpoјt.
Eriksiz Ыјлар вағьр өmyr etet.
Өlymdyn çolun ec kim maоја tozwoјt.

A-a-p-all (*Boјun taştar çьqьльр ketet*).

С Ы Н А Р — (*Өzyncө*) Balдарымдын atasьн өltyргөн
oқol zulumoја icimди çarьр сьққан қызымды qarma-
tamь? Qoј, wasqan çoluman qajttьм. Tiryu kezinde
tartқан azavьн, al dyjnөdө da tartsьн. (*Қызын qucaq-
tap*) Ыјлава қызым, seni çiberweјm, Tajьrды oң qoluma,
seni sol qoluma qарmar çan waқam. Siler mederimstner.

Т о л о қ о н а ј — (*Ваşьн көтөryp*) Ара, сьн aјtasьнды? (*Eki
aјal kirip kelet. Toloқonaj cocuқандај ваşьн cьmkeјit*).

Aјaldar — Byлөbyzdy аьр ketkeni keldik.

С Ы Н А Р — Menin vere turоған қызым çoқ.

1-aјal — Сьnar oјlor syjлөсөң volwoјьu. Қызынды
orusqавь, qьtajоавь çe çөetкөvy берip çatқан çerин
çoққо. Eşvaj çaқşь kişi. Mal-mylky var. Қызыңдын
qolu maјoја salьnat. Qoј, acуulanьva, Eşvajды canьр
kimge vermek eleң.

С Ы Н А Р — Үјrөтpөј ele qoјoјula, kişinин aқьн менен
çyрwөј ele qoјdum.

2-ajal — Вааргъыз эле гъыз берип, гъыз сьогагъагъыз.
Bir ele senin வாஷா келп çatqan çeri çоq.

1-ajal — Qъz kişinin amanatъ. Anъ eesine tapşьr.
Andan көрө кенçe баладън өмүгүн tile. Qъзъна берген nandъ балагъ ekөөд wөлүр çе.

Сьнар — Atasънын tapşьгьr ketkeni mojunuma qarъz wөлүр çyktөлгөн. Orundatuu men ucun pariz çana synnet. (*Tыстан qыqьrьp at dyьyrttөry uqulat. Ваарь qorquşur, alacьqtын çьrtьqьnan qaraşat*).

Толгонај — Ара, vular kimder?

1-ajal — Ваарь çаş-çаş мылтьqан eken (*тыстан yндөр: qana, qana attan тыşкыла, at wajлаqьла waldar* — degen көр kişinin yny uqulat).

2-ajal — Bular waарь cekelerin тапьр алъşьртьr.

Сьнар — Qарьraj vular wasmacънын çigitteri turwajьw, (*bir atcan çigit alacьqtan şьqaalar*).

Çigit — Bolşevikterdi wekitken çоqsunarьw?

Сьнар — Çоq, sadaqalar, alacьqtын qajşь çаqьна wекitejin.

Çigit — (*Çoldoşuna*) Aj, aj çaman alacьqqa wурulaьq desek wөлwоjsun, çaman alacьqta çаqşьnaqaj wir qъz olturat. (*Ekөө kirip ketet*).

Çigit — Bolşevik çоq dejsiner aa. (*Tolqonajqа*) мынаw kim?

Сьнар — Qъзън qucaqtар, menin qъzьm ele.

Çigit — Bolşeviktin qъzъ wөлүр çywbөsyn.

Сьнар — Ajlanajьндар, wөлşevik degeniç kim ele, wилwеjwiz anъ.

Çigit — Bilwеjstiç. Şьjьньr, wutuna çygyngөн cьqарşьd.

Сьнар — Çоq sadaqan ketеjinder, wилwеjwiz.

Çigit — Bul wөлşeviktin qъzьn альp ketеwiz. Bektin aldьна альp wарьp suraq weret. (*Qatqьrьp kьlet*).

Сьнар — Çоq, wөлşevik degeniçdin qъzъ мында çоq. (*Çigitte Сьнарды тыртуп çiseret*).

Çigit — Bee aldьma тыşьp, wektin aldьна альp waramьn. (*Tajьr cьqьrьp ьjlap çiseret*). Aj wala ьjlawa. Butundan kerip, тындыккө азьp qоjomun. (*Eşşaj kiret. Ajaldar qulaqьна şьwьraçandoj woluşat*).

Eşşaj — Аа, çigitte (*çigitte Eşşaj çаqqa өtet*).

Çigitte — (*Kylyşьp*) eex-eex-xa-xa-xa! Eşşaj ake! Siz kelip qalwasaçьzьw...

Eşşaj — Silerdi wек çаqьrьp çьtat.

Çigit — Eşşaj ake, tetigt wөлşeviktin qъzьn wьgьyn qazьdan surap альp, aqtoocu, qaraloocu wөлүр suraqqa alalьq dedtk ele. Xa-xa-xa-xa...

Eşşaj — Silerge wаşqa wөлşeviktin qъzьn таар wөrem. Baroьla çigitte.

Çigitte — Eej Eşşaj ake eej, xa-xa-xa... mejli, mejli wiz maqul. Bizge wөлşeviktin qъzъ tabьlwaj qоjuucu wele. (*Cьqьp ketişet*).

Eşşaj — Qоş, emne dejsiç Сьнар wajьwice?!

Сьнар — Qъzьмдан ажьwla алwajьmьn.

2-ajal — Uşul zamanda qъzьd qарmar wөлwу, çanaqьlardь көrdьd оqо, şimşiler turuşat.

Eşşaj — Ajьwla алwajşьd! Çanaqьlar ажьwçanda qanter elеç?! (*Ajaldarqа*) Tartqьla qolunan, emnege qarap turasъnar. ьjlaçanьна qarawastan yjçө альp wарoьla. (*Ajaldar syjreşet. Tolqonaj cьrьldap ьjlaşt. Сьнар, Tajьr Tolqonajdьn etegine asььp ьjlap tartьşat*).

Сьнар — (*Eşşajdьn тыrtkөnyнө qarawaj*) Qарmana meni, qъzьмдан ажьwla алwajьm. Meni da өltyгьp ket!

Тайыг — Еңе-еңе.

Есвај — Үндөргүндө сьогагваоыла!

Толоғонај — Ара!.. ара, мен қантемін... (Zorduq menen syjresyp alıp ketiшет).

Есвај — Вас қааоындь четім! Ушұл çerде қалоыла!
(Есвај сьоғат).

Тайыг — Еңекемден-еңекемден... ажылығ (b)lap ordunan turat).

Сьнаг — Sadaqa voloјun воорукерім, менін çөлөгүм (setinen eset). Duшmanьндан соқојоғонунда es aloғьн sadaqa voloјun. Toloғonajдын көргөн kyндөry emne volot. (Eki tajaqtь ekөө qarmap ordunan turat).

Boорума vасыр çытаоған,

Qьзымдан қалдым ажылыр.

Qьjьндьq tyсты vасыма,

Qajda varam qajoyьгьр.

Toғтовој аојат көздөн çағ.

Emnenl көрет şordu vағ.

Ekөөvuz қалдық mostojup,

Qanakeј uulum aloqa vas.

Aq tajaq qьjьр vасыqanda

Belge qubat decy ele.

Boloғon çapa vardyoғьн,

Avьşqam vajquş vilycy ele.

Çol vaştacь voорum,

Kөreyuz emne voloғonun.

Vарарьм volso belgьsьz,

Izdejvиз çьлдыз colponun.

Kөnylym mьnca qamьoғat.

Çyregym soғup ooluoғat.

Qanakeј uulum aloqa vas,

A'dьman emne çoluoғat.

Çanьlsam qantem qaregim,

Tavьlvas qьmvat keregim:

Qajda volso varamьn:

Çaloyьzym uulum tiregim!

Çalqalar çatqan avьşqam,

Bilinip kylyp qalsacь.

Saғoғьr çatqan avьşqam,

Tirillip kelip qalsacь?!

Toғтовој аојат көздөн çағ.

Emnenl көрет şordu vағ.

Ekөөvuz қалдық mostojup,

Qanakeј uulum aloqa vas!

(Çeteleşip сьоғьр ketiшет. Bir az tьnctьq).

Arzьvaj — (Şaşьlьr kirip eki çaqtь qarapьr qaj-qьrқandas). Atten, kecikken ekemin da, (yşkyryp) kecikpesem emne qьlar elem, emnege alьm çeter ele. Aj qapьr zulum, qolundан kelgenin qьlьr çatasьn. (Ojlonot). Kimge varьr, kimge aјtьr zaғoғam. Menin arzьm muңumdu uoqa turoғan kim (Bektaş kiret) aj aқaj.

Bektaş — (Çubatsьp) Qoј çaşьva! Esin çoғru, emnege çaşьjsьn, aјtь.

Arzьvaj — Bekin menen Qalmurattьn aјalь qoј çajьr vara çatsam көryne қалды. Uşul çaqtь qarap vасыр vara çatьşqanьна çyregym şuu etip, etim dyryl-

dəj tısty. Sədəj əlbəj qajda vərə çatasınar desəm, Bekindin sojrondooşon qatın sojrondop turup (*anə tuurap*) kəln kəcyrup keleviz. Senin çenelerin kəvəjet dəp uzaj vərişti. Sədəj əlbədm. Qajsə kəln völdü eken dəp oşlonup, qanım bir tyryu vuzulup ketti. Qojlordu ərde-tyr vül çerge curqar kəsem Toləonajdə əlb kətişiptir.

Bektaş — (*Çer qarap*) bəmm... qajran çəş ɵmyru, kək çətəl caləqə ducar vələon eken da.

Arzəvaj — Emne qəlsam, ačyratəp əluunun əjlasə təvləv, Bektaş əke?

Bektaş — Emne qəlar elən? Toləonaj mənən syj-leştynd vələ?

Arzəvaj — Ujalcaaq çanım, uşul kezge cəjin bir söz əjtrəpəm. Musa əkemdin sözynə qıvanəp ele çyrə vərəgen ekenmən. Musa əke, mən tuuralu sızge kəp salcu vələ?

Bektaş — Ramaləq Musa ɵzy vələondo kəp çaqşə vələle ele. Qanqor Eşvaj anən vəşən çər da, tənçəvəjəv. Senl Musa kəp kəp qəlbə: „Yjymə kərgizip əlam, əl estyy əzamat vələt. Mənə mənən kətmən cavat. Өzym əqə kəp təcrjəvalardə yjretəm“—dəp qələqanda mən turup, məndaj əqəldə qajdan yjrendynd dəp taməşəlar qəlar ələm. (*Nadir syjlenyp kiret. Qarap qəlbəşat*).

Nadir — Bir ədamdən vəşən Eşvaj ɵzy çələqəz çər vutyrşə toşon əməs eken da. Toləonaj vürqurəp əjlar vərə çətat. Adam vələsə anən mənəduu ynyn uşur turup sədəp tura ələdəj əməs. (*Arzəvaj əcənpər, çer qarap tiştenet, Nadir olturat*). Uşul ələcəqqa çəşənpər turvasaq vələojt. Basməylər Eşvajdən yjyndə qənoq vələp çətbəşat.

Bektaş — Çəzəqşəz ɵmyr!

Nadir — Alar, ədamdə çəgicter.

Arzəvaj — Qandaj qəlavəz?

Bektaş — (*Cocuqandaj*) Baldar, vöorunəp əcəjvə?

Nadir — Kimgə?

Arzəvaj — Vöorubuz qərə tytyndyy kyjyt.

Bektaş — Mənəndəp, qənə təgylgən şorəduularəqəş.

Nadir — Kyjyt kəp, əjla çəq.

Arzəvaj — Kyc vərə, tırek çəq. Vərdəşəvəzə tə—təndik zaman vələsoşo, Eşvajə qəşəşəon zulumdardən otuz əkl tışin təlqən qəlbə çıvərəv vələk.

Nadir — Arəqə çəq dəp çəta vərəsəzəi. Eşvajdən şışi təldü. Qandaj vələso da əqə bir iş kəşətyy kərek. Ənsəz vızge tənçəvəq çəq.

Bektaş — İş kəşətkəndə, tənçəsəzəvəq kəvəjet. Oşlonuu kərek.

Arzəvaj — Toləonajdə ačyratəp əluunun əjlasə təvəlar vəkən.

Nadir — Qəntip ele təvləvasən, təvəlar.

Bektaş — Qandaj iş vələso da əldə-ərtəndə qarəp oşlor qələqəla. Adam səq vələvəso, zəndənoqə tyşyp qəlarə əcəq kəp. Alar vərəşəvəzə təgiz əvələşat. (*Sənar, Təjər kiret*).

Sənar — (*Kəz çəşən syrtyp*) Çəqşə kəltipsinə, (*Bektaşqa*) yjynə vərəsam çəq əkənən. Mən vül şum zaməndən mənədj qərdəşəuna sədəj əlbədm. Mojnəma qurçun, vəştəq əşər, Təjərəmdə çətələp, qələma təjəq qərməp, dūvəna vələp, tənəp kətkim kəldi.

Bektaş — Qajda vərə ekənən.

Arzəvaj — Dəşə kimgə vərəp qə vələsoz?

Sənar — Qajsə çərde mənən kynym ətşə, oşol çərge vərəp dūvəna vələm. Çə qə vələp çyryp, qərdəqən

өлөрмүн. Арзубай salam! Саога бујуроған эмес екен. Акең өткөндөн кийін ваһыбызга далдоо, велібізге қубат болор деп күйөө қылып кыргызып алайын деген елем. Musada тапшыроған эле. Біроқ, zaman zor менен зом-вунуқу екен. Қоқојунун Ешбай зордуқ менен алып кетті. Musанын веş сеerek буудай қарызына ваалар алды. Sen da анын есігіндеің оғо, Толоқонајога ertell kee көз sala сыр.

Арзубай — (*Ушкырып*) Көз sala сырөјын.

Сьнар — Қош, есен болојула! Қаныбыз тирүү болсо көргүсерыз. Арзубай salam Толоқонајога мenden salam айт. Қамықпасын демдүү сырсын. Сырү садаоған кетејтн уulum, узун қол вааваыз (*қажылып вабышат*).

Векташ — Сьнар! сапарын қавыл болсун.

Арзубай — Есен болуңуз арајым.

Nadir — (*Сьнар сьқат*) Oldo зордуу ај, ајал ващ менен tentip кетті. (*Усөө тең зер қаращыр қажыроған-дај болушат*).

Көшөгө.

II K O Ş O G O

I-S Y R O T

Toonun воору. Beldin ar қақында қојлордун маарақан үндөгу уқулақанышт. Toonun astы қол. Тоо воорунда con-con тащтар. Қолуна тајақ қармап бир тащтын устынде қојлорунн кықырып турған Арзубай.

Ааа — ја қоош ші (*бшқырат, туруп ырдаят. Kez-kezde қојлорунна қарар кықырып қојот*)

Қарқырап гулы асылыајт,
Мундуунун уну вабылајт.
Тоо воорунда ырдаямын,
Қаш көңыл неге қазылајт.

Сеттinden тајақ қолумда,
Сыремүн тоонун воорунда.
Муңайыр қалқыз зарықам,
Телмирıp sentн қолуңда.

Қымбатым сuluu келсентз,
Узартыр қолду версеніз,
Кыјгөндөн ајтам өзүңө,
Ајтқан бир сөзге кірсентз.

Сақадая болојон војунду,
Сыректен іске мойнуңду,

Telmirip estep olturup:
Uzatam uşul qolumdu.

Bul qolum qısqa çete alsajt,
Çe çyrekty ert alsajt.
Asmandap ucqan kyjkony,
Azaptuu qojcu ata alsajt.

Ertelep turup wolçoşup,
Darija suunu wojšoşup,
Qıtqılaşp qars kylyp,
Çygyrup çyrsek ojnoşup.

Tilek qılyp çyremyn,
Ordunan cıqrajt kyjemyn.
Qubanctuu kynderdy,
Men çetim qacan koremyn.

Qaraşaj dejsin çetindi,
Qaravajşın çetimdi.
Qandaj ewer elem oşo,
Qajrılıp tosson betindi.

Dolono dejsin çetindi,
Tootpoj kettin çetimdi.
Qandaj bir ewer elem oşo,
Tolqonup tosson betindi.

(*Yşkyryp olturat. Tajaş qolunda, kyjynyp çer qarajt*). Өөх.. ojlonqon oj, tlegen tilek, kytken maqsat ordunan cıqşp tursacş. Oldo zamanaj. Muñdanşp ac-çılanac, tentirep qara çanım qor qılıp, bir şındırım nan izdep, wotodoj wozdop, şılap kez çaş-

tarın kel darija qıloşan adam waldarına çan kyşegen wooru taş, meerimsiz quđaj—aj. Erk, tendik berip bulardş da adam qatarında waş ketertyp wasteraşşşş. Kergen kynıwyz qaraşp ker, qalıñ tuman. Mıña (*qojnunan alıp*) bul qatırmasın bir olturup çesem tişime da çuq wolşojt. Biroq, ajlasızdan uşuqada qanaat qılamın. (*Qatırmanş çejt, şırttan bir qojcu kirip, dalıqqa bir casat, Arzşwaj cocup ketet*).

Qojcu — Arzşwaj qandaj al-awalıñ? Emnege ele qajojşırp ewşen ewşu syjlonyp çatasın?

Arzşwaj — Ee, dosum! Çaman qurşaqtıñ qajojşş da. Erten menen bir çuqa qatırma wergen wolucu. Anş azır çesem tişime da qırşıruun w olup, ewşym ojlonqon çoq.

Qojcu — Senin wajın çuqa qatırma werse, menin wajım erten menen wşşma ajran weret. Kee kynderde tyşşnen qorqondoş sujuq çarma w erip? qalat.

Arzşwaj — Qurşaq ac woloşondon kijin ar nerseni qılat ekensin. (*Tamaşın çertip*) Bul tamaş adamş otqo da salat turwajşş. Kees kyny qurşaqım acqanşnan cıđaj alşaj taşır uqtaşanım çoq. Orduman turup, (*qojmılıñ kersetyp*) aqırın, çajı, enkejir woz yjdyn aşqanasına çetip wardım. Qarasam cođ çarada toltura meltiregen ajran turuptur. Keteryp walañ soşup çıwşejt waken.

Qojcu — Wozodoş şımrigen ekensin? da.

Arzşwaj — Anan eki qarında sarş maj turuptur. Bir qarınş cecip taza toşuca çep, orduma kelip çatşp aldım.

Qojcu — Anan kijin?

Arzşwaj — Qaşajşp oşol tyny kewşerek uqtaş qa-

Ыртырмын. Qarasam tañ atır qalojan eken. Murdum-
dun eki tanoosunan maj cıojır qalırtır.

Qojcu — (Kylyp) Çaşaqan ekensin i il... daqır.

Arzıvıaj — Şaşılıp turup qojlordu ajdap qalsam,
Eşvıajdın coñ qatıbb korynup qalvadıbb, al maqıa
qarap çılmañdap kylyp, çaqındaj verdi, men qojlordu
ajdap alıstaqanda — Arzıvıaj: toqto valam, sen erte
ketip, kec kelip çyryp, ooruqcan volup qalojan oqşoj-
sun, der çaqındap qaldı da, kele qolunđu, tamırındı
koryjıncı dedi, vılegimdi vergentimde tamırımdı kory-
vej tarsıldatır urup qalvadıbb. Ajvıaj cırbıldatır urup
qojı çıverdi. Ekincl aşqana çaqqa çoloojus qıldı da.

Qojcu — Men iştügen onerdy sen da iştıp, men
tışkön toroqo sen da tışkön ekensin da. Qojlorum ete
çooqorular ketti, varajın, sen da varıp tursaq, ermek-
teşip çyrelık (çıqat).

Arzıvıaj — Varamın, kelip tur (ojlonot, ordunan
turat, çooqorular vasat. Mojnın sozup qarap) tetigin-
de kele çatat (qıvanat). Aldınan tosojun. Oldo şurdu
qojcu men — aj, qojlordun artında çyre verip, kelip
kezek, çırdarqa da söz ajtuunu vilıej qalırtmın — aa.
Bir oroj söz ajtır, çaman korynup qalamıbb, emne
desem eken. (Bojun tyzetıp tajaqına syjonıp tura
veret. Baqandap suu keteryp Tolqonaj etet. Arzı-
vıajdın unı çıqqanda selt qarap vaqanın çerge
qojot).

Arzıvıaj —

Mıñdanır turojan qojcudan,
Al surap etsen volvojsu,
Tili qatqan qojcuqa,
Suu verip etsen volvojsu.

Taanıvıaj etıp varasın,
Çyrekke coqtu salasın.
Sanaas sansız qojcudan,
Qacan bir qavar alasın.

Mıñdanır ıjlar men şorduu,
Mıñdantır qomuz certemin.

Taanıvasan Tolqonaj,

Bul çerden vezip ketemin. (Tolqonajqa

ımtula vasır) Salamatsızbb suluu?

Tolqonaj — Şygyrcılık, (çılmaıır çer qarap) ezy-
nyzden surasaq.

Arzıvıaj — Özyvız (çaqındaj serip) too, toolor-
dun belinde, qara taştardın ıstynde çaloız çıqqan
quu daraqtaj çetile alıaj, sendelip, vasır ıjlar, ısq-
ta kyn etkeryp çyrevız.

Tolqonaj — Kel, çaqş çıgit, suudan icip al (Tol-
qonaj ırdajıt. Arzıvıaj suu icyygö olturup, ıcer, ıcaes,
volup, eki közy Tolqonajda volot. Tolqonajdın ıbbn
avdan taasirlenip uqat).

Tarınvası,

Qojcu vala

Men taanıvıaj qalajın.

Qarap turup,

Çyregıne

Qantıp coqtu salajın.

Mıñduu kynde —

Sen terelıp,

Taştan vıtkön taalajın.

Bir sen emes,

Men da varamın,

Qaalaı aıa qııajın.
 Bul quu turmuş
     Zar ıjlatı,

Bizge oqsoqon dalajın.
 Bul cıyregım
     Cıyrek emes,
 Al ocoqton ecken coq.
 Mundanamın,
     bılap qalam
 Aran cıyrem aıla coq.
 Aıta bersem
     Uıup cıtqan
 Cıyregımdı arman kıp.
 Aıtır, aıtır
     Tygote alsaj
 Bolup qalam sarı cıp.
 Qol uzatam,
     Tartıp alca,
 Tereñ cunqur cırlardan.
 Cırdam bergın
     Cıyre alsasam
 Mengı muzduu cırlardan.
 Cıyrektegy
     Uıup cıtqan
 Orundalsın tilegım.
 Cıaqso cıgıt.
     Tartıp ketci —
 Mına menı bilegım.
 (Arzısaj tura qalıp)
 Өayn ketpej
 Menı daqı

Cıaqso cıgıt ala ket.
 Cıaj tabılar
     Bır burcunan
 Qurcununa sala ket.
 Oj cıaş cıgıt,
 Bolcu, bolcu
 Alıs sapar ketelik.
 Басım turup
     Cıoldu tıde
 Oşol cerge cıetelk.

Suusunıñuz qandıbbı? Suu tıkenıñız coq oqsojt.
 Арзısaj — Qandı suluu, qandı.
 Толқонаj — Мен... мен (*turup qalat*).
 Арзısaj — Syjlej ber, tartıbıa (*qıcaqtap ɵɵot*)
 ujalıa.
 Толқонаj — Menın acıq sırbım uşul, vaşqa sozym
 coq. Emne tıñıe bolso da cırdamdaşam, menı acıdaar-
 dın oozunan suurup al. (*Qıcaqınan cıqııp*) senın al-
 dında kıp turup qaldım, varajın, kıpke turuum ıla-
 jıbısqız (*vaqanın keteryp cıyre bergende*).
 Арзısaj — Suluu: (*qılcajıp qarajt. Arzısaj cıer*
qarap, Толқонаjıdı qarajt). Bara ber, kılın ajtarmın.
 (*Tolқонаj cıqat*). Cıarqıraoşan nurduu betın, panar-
 daj cıanoşan kızıyn, keryp olturup cıyregım aj, asman-
 qa alıp uctu oşo (*tıñıctıq*). Atten aj, qolu qısqı, qa-
 natı coq cıaralıp qaloşan ekenmın da. Menın artım-
 dan cıolej turoşan ec bır tuoşan — uruqtarım coq eken
 aa. (*Yşkyryp cıer qarap ıjlamsıbrap, cocıqandaj turup*)
 ej, belsız, aqılсыз cıgıt. Emnege, kımge zardıñır ıj-
 lajsın, ıjlaşandan kere, belıñdı vaılavajsınıbbı, Толқо-
 najıdı qoldon qarmap, aj-aj-yuj-dep alıs saparoşıa cıy-

wejsydy. (*Ojlonur olturat, kylmysyrer*) Tolojonaj eköwyz muradbyzöja çetip, qol qarmaşыр quuşыр, suu cacşыр ojnор çyrsek, oşondoј kynder volor beken. Çazaloјaluu yjybyz wolso, yjde olturoјanda Toloјonaj menden taarşыр qalsa, men orduman turup (*tajaşыр brqşыр, tajaşыр caqbrat*). Kel Tolојonaj, kelseң Tolојonaj dep caqşыsam, al daşыр kycer taarşыр, tetirl qarasa, men warşыр, kecl Tolојonaj dep erkeletip qucaqtar turup çyregyme vassam... vassam (*tajaşыр qucaqtajf*)... Aj cirkin sanaa!... Cşn ele qucaqtaşыпым Tolојonaj wolup cşqşы desem, qoldon tyşpes quu tajaq, sen ekensiq oјol... (*brqşыр çiweret*).

Еşвај, — (*kirip eki çaqşы qarajf*) Arzъвај! Ooo Arzъвај, emne olturasşыр?

Arzъвај — Olturam...

Еşвај — Qojloruң qana?

Arzъвај — Çoşoruda.

Еşвај — Arzъвај, sen emi eşыр coң kişl wolup qaldşыр. Saşа ajta turşан söz vul: qojcu wolup çyryp qarşыр ketesiq, andan көre mşндај qyl. Çanşыbek qazşыşа warşыр çigt wolşыр.

Arzъвај — Çoq, andaj tş menin qolumdan kelşeyt.

Еşвај — Senin qolunан kelet, men ajtqandşы qylaşыр.

Arzъвај — On bir çyl, mşna uşul too-zoolordun arasşыnda slzdin qojloruңuzdu qajtarşыр çyrem. Çaloşыр qara waşым, çaqşыbşыq kyn көrgen çoq. On bir çyldan berl iştegen aqşыbşы, emi slzge tişin qoşoјun, boldu emi, men da eş kynymdy көryp, bir yjdyn morunан tytyn wulatşыр, el qatarşыna kirejln, aqşымdşы nerseniz?

Еşвај — Qajşы aqşыndşы... çegen tamaşыр emne

eken. Çowurawaj çaaşырндşы was, qojlordun artşыnan tez warşыр. Seni menen kecinde syjleşым. (*Cwoşыр ketet*).

Arzъвај — Beј-wesaralardşыn çaloşыр qozu, ulaşыр cşылдатşыр, şilatşыр turup alyp ketyy menin qoluman kelşeyt. Meni qojculuqtan Bekke çigt qylaşырn dep qaloşыnsşыq oјo. Qandajda wolso sen zulumdun qolunан qutuluu kerek (*ojlonur, çoşoru qaraj wasşыр cwoşыр ketet*).

K e ş e g e

III KƏŞƏGƏ

1-SYRƏT.

Too astənda arьq sarqan kedejler. Aлар ьrdəp ištep çalıfat.

Ваарь — Qəsbəlp ketti çyrəktər,
Zarьqtə çalıb tilekter,
Sanaluu volup kynu-ty:n:
Sanajəbz vizge medet ver!

Emgektin kərdym uvajəpn.
Azavəpn tartəp quurajəpn.
Qaqləljəpn qurbular
Klmderden meder surajəpn.

Bardəq kedej toptolup,
Çalıbəbz qəzyl coq volup,
Kedejdin qanəpn sorəqondor,
Ketse eken vasətm çoq volup.

Qanat vajlar, kyc çəjəp,
Quş volup ucup asmanəqə,
Zaarь ötty, qanteviz —
Oq volup tijsek duşmanəqə.

Nadir — Ezilgen kedej ezilip,
Tamanь taşqa kesilip,

Çyrəktyn muңduu ujasə,
Ketmek voldu teşlip...

Başənda tuman ajlandə,
Kedejdin çanə qəjnaldə.
Bardəq kedej coqlulup,
Tapsanarçə ajlandə...

Izder çyrəm ajlanəp,
Ymyttyn çanojan çəraqləpn.
Degi nuru kərynejt,
Eñ ele aləb turaməpn...

1-kedej — (*Çaşp*) Şorduu kedejler aj, mənca nege-
muңdanat ekensinər. (*Too başənan Arzəvajdəpn muң-
danəqan ovonu çəqat. Kedejlerdin Bekinden başqa-
səpnəpn vaarь qaraşat*).

Arzəvaj — Asmandaqlə nurdu taza çəldəzdepn,
Nurun tandar, çete aləbaqlan qəroqləzmn.
Ectekege alətm çetpejt əndənət,
Belde qaloqlan velsiz şorduu çaloqləzmn.

Birəe — (*brəpn kesip*) Bul kim?

Bektaş — Çaloqləz emessin!

Arzəvaj — Çoldoş voləqlon maqlə uşul tajaqlətm,
Kəzden çaşətm aqlat qantip təjaməpn.
Deldirejmin çyrək vaxş kujytte;
Aqlı ucqu qantip vaarəpn çəjaməpn...

Birəe — (*Kesip*) Yny etə muңduu eken.

Nadir — Tim turoqla, uqləbq.

Arzəvaj — Toonu tozəqlon tigi qaraan etegi,
brdaqlanda unym varəp çetevi.
Çyrəktegy uşur çatqlan qalıb mun,
bqlaqlanda bir syrylyp ketevi.

Bektaş — Arzıvaj turvajıv.

Kedejge da erik tañ atav,
Çazıoñ çoq kər kynəny tartav.
Kıjyt kynde çoqolovu ymytım,
Oj aqalar kynden kyngə artav.

Nadır — (*Arzıvajqa*) Beri kell!

Bektaş — Bul çaqtan, al çaqtan, tigi çaqtan sıqqan
yn. Bardıoñ kedej, kedej, qacan senin muñduu ynyñ
vasylar eken (*Arzıvaj tısyıp kelet*).

Baarı — (*Bekın ırdajı*).

Ketmendı caap kerllıp,
Aqtı mañdaj terıvız.
Çartı nanoña ee volvoj,
Boşodu nekem velıvız.

Bektaş — Aa, degele azamattar (*ırdaşat*).

Kedejdın carqan ketmendı,
Çer tamırın çemıret.
Əndıyıp asıl aloñanda:
Zulımdar aña semıret.

Kedejdın qara kəzynən
Çaştar aña şorojolojt.
Zulımdın zarı ətıyo:
Kedejler qajda qorojolojt.

Kedejden sıqqan muñduu yn,
Asmandar aña uşuldu,
Ajlasın tappaj kedejler
Muñ qajıñ vaşqa coşuldu.

Esepsız ezıp zulımdar
Mıncı nege muñdantat.

Bul qara tyn çoqolup,
Qacan bır vızge tañ atat?!

Arzıvaj — Qojlor etə çoqolular vara çatat, artı-
nan varbasam volvojt.

Bektaş — Beri ımerıp qojup, qajra kelsen.

Arzıvaj — Maqul (*çəqat*).

Nadır — (*Bekinge*) Eşvaj saña erten menen emne
deş vıvırıp çatat ele? Ajtsan!

Bekın — Qacan, ecteme degen emes.

I-kedej — Baj vygyn Bekındı vatıra tojozusa ke-
rek. Maş çegen qorozdoj kekcejıp qalırtır.

Bektaş — Al bır adamdın maquluşuda: aña syj-
ləgendən kərə, çerge syjləgylə! Qana, alqıla valdar
ketmendı, vygyn caap ajaqtıp taştajıv.

Bekın — Sen şaşpa, saña til kırıp qalırtır. (*Acuu-
lanıp çəqat*).

Nadır — (*Bekındın artınan*) var, çaoñımsylar ajtır,
qoşojunıñ Eşvajıña vaarıvızdı qırdırıp sal. Oşondo
sen qıvanasın o.

I-kedej — Anın qolunan kele turoñan işi oşol da.

Bektaş — Baldar! (*vaarı qulaq salışat*) ojloşulacı,
mañdaj terın aña vız, mına bul ketmendı kertle caap,
çanın ırəp, tınmsız ac çəlanactıoñna ec bır qara-
vaj vozdop, zarlap, ıjlap emgek qılıp çatqan kım?

Baarı — Bız...

Bektaş — Bız... ıtroq, oşol emgektın çərojalın kə-
rıp, qadırese vel cecıp, oñ çambaş menen kenır bır
tyn, oo... çan aram aldı deş çatıp turoñan tınyvız
voldıvu.

Baarı — Çoq...

Bektaş — Çoq... vız qılıñan emgektın çərojalın

sylyktej sorup, qəzyl əndy sarəajtəp, çartə nanoja çetpej, eşiginde ertel kec telmirip, eij, vaj cekse buudaj qarəzəja verinli dedirtip, tyvy teşik qara qurçundu mojunəja asəp, azartəp azartarəna saləjan, sul şorduu vəzət esen, esen çapalarəja kiriptar qəlojan kim?

Ваарь — Бай!...

Bektaş — Qan təgyldy... vəş kesildi... çan qəjnaldə...

Ваарь — Azar kycədy...

Bektaş — Мəна çaqənda Musanə vəş ceerek buudajdən çəq, vardən arasənda qarənoja terkiledi... urdu... qəjnaldə... „sul adam vəlasə eken“ dep ajaəjan çəq. Şorduu Musa yjundə qəjnaldəp çatəp, çan verdi... Ətkən çəb mərza Botoqara kylyk atəp ojnətur çyryp, Savərvəkti atəp tujəəjəna vəstərdə... al anda çan verdi. Ec bir suraqəbz əjana kedejdin qanə əja verdi.

Nadir — Şişi tolojon zulum qanqorlorəjo ətzdin oqubuz məna sul ketmen.

Ваарь — Ketmen.

1-kedej — Botoqara, Botoqara!

2-kedej — Kele çatat, kele çatat.

Nadir — Kele vərsin, kərvəj çyrgən Botoqara vəle.

Bektaş — Baldar! Bekəm voləjula (*Nadir olturat, Botoqara kiret*).

Botoqara — Aqmaqtən olturup aləjanəb, iştevej-sinqə!

Nadir — Saəja oqşor aq voz yjdə (*keketip*) calqalar uqtar çatqanəb çəq. İstedim, es alajəb, carcar qaldəb mərza.

Botoqara — Munu, (*urup*) aqmaqtən syjələgən səzyn, men kimmin, sen kimsin? (*Nadir ələsa ketet*).

Kedejler da curqap kəlip qəşulat. Bektn curqap kirip kəryp [çəqat].

Nadir — Sen atəndəb vəşəbən (*butu qolun vəjləjt, Qatuu vəqərvəp, səgyr turat. Ciqurdun icine təştəp, topuraq sala vəştəqanda*):

Botoqara — Nadir dosum, qəşəjula, əmne dese-ner men qəbəp vərevejin. (*Topuraqtə sala vəret. Yny çəqərv vəsəlat*).

Bektaş — (*Tiştənip*) Atteñ, nilbestik qəlojan eken-siz da (*erdin tiştəp, çərdi təset*).

Ваарь — (*atteñ çər qarəşəp turup qaləşat*).

Kəşəgə tyşət.

2-S Y R Ö T

Eşvajдын ују. Улуqvуvу ешiktin оозунда.

Улуqvуvу—Ооо, Толоqонаj!!! Оооо... Толоqонаj аа, еlyгунду көрөjyn, атаң emi әldy vele. Булаqтbн воjунда emne var eken. (Толоqонаj kiref) otun тервеj, olturup алоqанbң emнен? Саqsajоqан qараqсb, senin сьгаjьна qьzьqьp аьp сьret vele.

Толоqонаj—Byгyn ekl, yc tret otun terip kel-dim оqо есе, көргөнүңyz чоpру.

Улуqvуvу—(Teep) Kekettip da qojot.

Толоqонаj—Qojsoңuz есе, уroqан тajaqtарьыз сөөгyme vata-vata tyсты, men da бирөөнyn tilep, су-rap алоqан perзенти volom. Çаньmдb qьjnaj verbenizci. Azartьn азартагьн көрдym, volду, çetişer.

Улуqvуvу—Ооо, ali көргөнүңөн көрө elegтiң көр, qaraptur, көрсөтөm.

Толоqонаj—Qojuңuzcu, көргym kelbejt, andaj азартbн vetin агь qьlsьn.

Улуqvуvу—Bas çaаoqьндь! Көр çovurava, ешkke сьqьp сьндөн тьt. Sendelgen qараqсb, kişl менен тең аjтьшат. Буоqа сьjлөвөj qojson тилнди аьvaj qojot. (Толоqонаj сьqat, Moldo kiref).

Moldo—Keldim. Çaqсb olturasьnarьb? (Kepicin cecip, төгө otet).

Улуqvуvу—(Tөşөk çajьp) Kөртөн veri kelbejsiz, Moldoke!

Moldo—(Olturup) Oomlijn, keң pejl, ketpes dьnyjө versin, alloo akvar. Qandaj çatasьnar? Esencilikьi? Eşvaj qajda ketken, көрүңbөjt da.

Улуqvуvу—Şykyrcylyk, аьşqань Çаньbek qazь çaqьrtqan eken, оşоqо kettl. Emne көр var, aile ал-dьпьzьbь?

Moldo—Sadaqasь ketejin аq padьşa, vjlik taq-tьsьnan tyşyptyr dejt. Sadaqasь ketejin аq padьşanьn ordun qьсьraoqan qalbьn kedej menen çumuşcular eeler аьpтыr. Тьрмаoqьn vьzдин Parqana, Буqaralarьна qarap çajoqan imiş. Biz alarоqа qarşь оq атыр kyreşyp çatpaj-vьzьbь.

Улуqvуvу—Ijit, moldoke, алардьn vetin агь qьlsьn qudajьm. Kedejler vьzdi vaşqarsa çaqсbьbqtuu kyn volcu vele.

Moldo—Iş çaman, saqtanuu kerek!

Улуqvуvу—Ili—moldoke, kyn muruntan ele qaj-oqьra verbeseniz, allajь çarasaq, qudaoqа şykyrcylyk keltirelik.

Moldo—Eşvaj kelse eken. Bir dalaj keңeşe turoqan işter var ele. Ajьbьzьdьn çetilgen, çetilgen çigitтерinen Çаньbek qazьoqа çiglt qььp verbesek volvoj turoqan.

Улуqvуvу—(Ordunan turup, yjdyn teşiginen şьqaalap) Qoquj, qoquj moldoke, emi emne qlam, emi ele syjөp olturoqan çanaqь Balcebek—calcebekterin kelip qalsadьbь (Moldo ordunan turup, qarap Uluqvуvу vujumdarьn vekityyгө kirişet. At dьsyrttөry uqulat).

Moldo—Qorqo vajьice, vujumdarьндь vekittip

emne qblasın, tim ele qoj, alar senin qıl cısıne da tıjsejt, bızge tyşse tyşet, tyşvöse çoq, etyp ketet.

Ulu qvuyvuy—Moldoke, moldoke! Bızdıkıne qarap ele kele çatat.

Moldo—(Ekөө тең qorquşqandaj voluşat. Ivan menen çana sir partizan kirişet) Qorqro, qorqro!

Ivan—Basmacılar qajda, ajtır bergile bızge.

Partizan—Tovartış Ivan! Men baldardın ystıne varajın.

Ivan—Erkevaj! Baldarğa ajt, attarın çaqşılarp toj-
oıuzsun. (Erkevaj cıqat).

Moldo—Qoçojun, qoçojun! Bız bilsejbız, basmacı-
lar bul çaqqa taqır çolovojt. Teetigt toolordun icinde çyret.

Ivan—Basmacılar uşul çerde çattı der çatışat. Seniki koj sojoıonsınar, cın ajtsın. Azır basmacılar qajda çatışat.

Moldo—Çoq qoçojun taqır, bız basmacılardı bilsejbız. Bızdiki ravot, ravot... uşundaj vardırır ravot qılışat. Bız ecteke bilsejbız. Kedejler çana coşulojanıvız.

Ivan—Men bilemın, sen qandaj ravot çasarırır, çaloıız çana ooo der ökyrgöndön vaşqa ecteke qıl-
vajsın. (Nadirdin enesi kiret).

Kempir—(Ivanqa) Sadaça volojun, ömyrde ve-
reke versın valam, saça eki ooz arızım var. Ivan sen-
sını?

Ivan—Ajta ver vajsıce, mamaşa, men Ivan (moldo menen Uluqvuyvuy kempirdi çaman körgöndej qaraşat).

Kempir—Çaloıız valamdı tynde uqtap çatqın çerinen alıp ketiştı. Saamajıma vajlar, saap sytyn icir olturojan bir eckim var ele, anı da alıp ketiştı.

Ivan—Kim alojın?

Kempir—Ölygındı körejin basmacılar alıp ketti.

Ivan—(Moldoqa) Svuluc, azır ele basmacı kelgen çoq, körgen çorqız der ajtradıñ vele? (Ekөө çer qarap qalışat). Vajsıce, sen qorqro, sen qajrat qıl, basmacılar çorqolot. Bızdiki alat, bızdiki çenet. Bızdiki vaarırır çarıdan turmuş kuravız. Mındaaj svuluclar vajlar, portor kuvavız, ajda, çur vajsıce, mamaşa valdar aldında syjleşöviz. (Cıqır ketişet).

Moldo—(Qıçır kelip) Oozunan vuup suuqa taş-
tap çıvere turojan kempir turvajıv.

Ulu qvuyvuy—Qarvaj ol.

Moldo—Qolunan emne kelmek ele. Erteñ çovura-
ojın çanaqı orusu ketet. Kempirdi suuqa ırqırır çıverem, oşondon arı aqır olot.

Ulu qvuyvuy—Törky yjge kirip olturalıqır. Avır-
qama saqtaojın bir az qımbız var ele, ij moldoke sizden ajamaq velem. Çyrynyz moldoke, törky yjge kirevız.

Moldo—Avdan çaqır volot da. Adamdın çaqır-
sının qadırgına çaqır urıaacılar çetet. Çyr emese icse icir olturalıq. (Cıqışat, sir az tınc, Tolqonaj kirip eki çaqır qaranat. Şam alıp çaqır olturat. Çyn tıtat).

Tolqonaj—Erteli kec eki közym bızdın alacır çaqta. Ec kim körynöjt. Alacırın çurdunun öny nege suuq, qarap turup vıtyn denem tıtirep ketet. Atamdın olturup, menin mındaajman sılap erkeletkenderi közymö elestejt. (Közynen çaş aqır; çooluqu menen syrtıp) Aram vajquş valasın. qajda, kimderdin eşigtıne varıp du-
vana volup, bir sındırım nan surap, çaldırıp çyret ve-

узур алвасам, сен moldo volvos bolduq. (*Сьдър вара
чатър, вьсақты қолуна қартап*) Ај, ақтамақ кедейлер,
қаньды суудай ақызаман. (*Сьдър кетет, Қулунур
Улуғсуу кирет*).

Улуғсуу — Ҷер, Ҷутур алр, қуваньр қалды-
нарвь, метирейген олығуңды көрөјүн, (*Урур—теер қалат*).
Қарар тур, Ҷылырақан көзүңды ојур алвасам; (*ешикти
қарар*) олығуңды көрөјүн қанқор Бекташ келген тур-
вајь. (*Сурқар сьдър кетет*).

Толқонај — Ај, қан іккік зулумдар, мьнса емне
мені қор қылдынар, емне шумдуқ. Тушынөјім (*тбс Ҷақты
тігіле қарар*) тігілерде емне Ҷазық! Тігінні тліні кескін
Бекташ ақайым! Меніні атамды да ушундай қынашқан
екен да... ај қанқорлар! (*сојун Ҷерге урур, Ҷыдылр
кетет, Сулар Ҷатр қалат*).

Көшеге тысет

3-SYRƏT

Baştaqь yj. Terge tәşәk sәlһnqan. Eşvaj belin cecir, torcu-
larһn voşotur çatat. Tolqonaj çyn tьtәp olturat.

Eşvaj — Saqalһm sәjarajanda azamat uuluman ajrһl-
dьm. Aj it kedәjler, vergen çuqunduma, mьnca qutu-
rat ekensiner ee. Nadirdi tava alsadьm. Qajda volso da
anь tavat. Qazьoja qavar çetken. Aj alvarstь, ytyrәj-
gәn, ykygә oqşovoj sьraqtь әcyryp çat. Maoja vygyn
tynu menen toonu tomurup, çerdi çemlrip versәn da,
qьloqan iştindin keregi çoq.

Tolqonaj — Çata veriniz.

Eşvaj — Tilin, alvarstьoja oqşoqon aqmaq (*çuur-
qanqa kirip çatat*) bismilla raxman raxьm.. çattьm
tьnc, çazdьoym kenен. Alajьn, aldyrvajьn, çulajьn,
çuldurvajьn (*kyşyldәp, vьşyldar çatat. Tьnctьq volot.*
Tolqonaj ordunan turup çәnәjt. Eşvaj cocup, selt
etip, vaşьn kәtәret) qajdal Qajdal toqto ec çaqqa
varvajьn. (*Qolunan qarmar syjrejt*).

Tolqonaj — Qojover, qarmava menі, (*eşikten*
eңkejip kelip Arzьvaj tajaq menen tartьp çiseret.
Mudyrylyp çьqьlqьca Tolqonajdь Arzьvaj çetelep
sьqat).

Eşvaj — Ooj el, ooj çurt, çep saldь menі, varşьdargьvь!
Baj-vaj-aj-aj-qoquj-ij-ij-ij (*çelkesin qarmar çьqьlat.*
El kiret).

Kәrcylyk — Emne voloqon — emne voloqon.

Birәә — Baqьroqan Eşvajь.

2-virәә — Uuru kelgen oqo.

3-virәә — Çin tјip çyrvәsyn.

Bekin — (*Başьn qarmar turquzur*) Tolqonaj çoq.
Oşol sьoqasrь çе temirәl, virdeme menen vir qojur
qasrь çyrә vergen volvosun. Syjlenyz, emne voldu,
emnege vaqьrdьqьz?

Eşvaj — (*Yşkyryp eki çaqtь qaranat*) Tolqonaj
qana?

Kәrcylyk — Al çoq...

Eşvaj — Tolqonajdьn sьrtqa curqar vara çatqanьnan
ojoqonur ketiptirmin. Tolqonajdьn qolunan qarmar
vәri syjreј vergende, arqaman virәә kelip, tajaq menen
urup çiverip, Tolqonajdь çetelep sьoqьp kete vergendeј
voldu. Kәzym tunarьp araң ele vaqьrdьm.

Uluqvuvу — Tolqonaj dep oozunan tyşyrәjt. Qaj-
da ketkendigin bilgen çoqsunьv?

Eşvaj — Kәzym tunarьp qalьp, kim kelip urqandь-
oqьn bilveј qalvadьmьv.

Birәә — (*Çanьndaqь kişige*) Çin volso kerek, çе
alvarstь beken.

2-virәә — Oşol qьzdь alvarstь azqьrьp ketken
oqşojt.

Bekin — Al Tolqonajьnьzdь aşqa çyk, vaşqa çyk
qьlьp çyrgәnden kәrә әltyryp ele taştajьnьnz çaqşь.

Uluqvuvу — Aqja munun kәzy qьjavь. Al vәş,
altь kynden kijьn senin vaşьndь çejt. Al qaravettin
qolunan kelvejt dep ojlovo (*sьrttan virәә curqar kiret*).

Tьştan kirgen — Qojlorojo qarьşqьr kirlip can
topoloң sьoqьp çatat. Itterdi ercitip Arzьvaj çoq.

Улуqvуvу — Qoquj ajtradьm vele!
Eşvaj — Oj çygyrgyle, ot çaqçyla, çygyrgyle.
Qojlordu qьгьp salat. (*Çurquraşьp qarьşqьroqa qarap
el cьqьp ketet*).

Kəşəgə tyşet.

IV KƏŞƏGƏ

1-SYRƏT

Too vaşьnda qarool. Aşь çaqtaqь voz yjə Çanьvek, moldo, Çusupvaj, aqsaqaldar bektin çigitterinen volot. Tamaq çep sytken mezgil. Aşь ertь bir az mas. Tьştə veti—vaşь qan volup Nadir vajlanьp turat.

Moldo—Qana emese (*vaarь qolun çajьp*) uşul sizdin vaşьvьzoja paana, belizizge qubat qazьnьn urmat martavaşь çoqorulasьn. Kelgen duşman vettej alvaj beli sьnsьn. Qazьnьn ar bir atqan oqtoru zьja ketpesten ondon, on veştən bolşevikterdin çyregьnə varьp qadal-sьn. Duşmanoja, bolşevikke oq... Çana oq atьlsьn. Kelgen duşman bolşevik əgyzdəj əkygьp, artьna qarap qacьşьn — oomin, allooakvar (*vaarь da vata qьlьşat*).

Çanьvek — Inşalla, çaratqan parvardiğerdin qubatь, sizderge oqşoqon adam nalasьnьn eç çaqçylarьnьn qubatь bolşeviktin belin sьndьrьp, qanьn suudaj aqь-zuuoja meni saqьrat.

Çusupvaj — Ata çurt. Ajrьluu qьjьn (*ordunan turup*) el, el çurt... Mai qazьna vizdikt. Bolşevik tart qolundu, qarьrlar.

Çanьvek — Çusupvaj oltur, kişl degen oor volo turojan. Bekerden vel oortup, qьzuu çaravaajt. (*Çusupvaj olturat.*)

1-çigiti — Baarınar vilesiner, baştaoı kynky urušta
bolşevikter vizge at qojuşur kirip kellişti. Atam naş
volup, oşondo 17 kişil tiryy qoloqo tyşken. Biz aran
qacıyır qutulduq. Men atamdı aqıratıyır albasam, çyrey-
gym tıncıvajt, cıdaj alvajmın.

Çаньвек — Qojoqula mındaı sızınerdy. Bul çerde
kayıp acıyır tamaşa qılalıq dep coşuloqanbız. Uşul
olturoqandarıvızdın baarında ar tyrdyy kyjyt var, anı
qozqor emne qılasyñar. Sapar ırda!

1-çigiti — Aşyqtıqtan ırdasın.

2-çigiti — Sanat ırılarınan vilvejsinı?

Baarı — Aşyqtıqtan volso mejli.

Sapar — (ırdajıt, vali, ata valası dep kez-kez
qıjqırbışat).

Qoroondun ysty betkelen

Qol vuloqar çaloıyız men kelem.

Qorunup turoqan selkini,

Qolunan alsam dejt elem.

* * *

Şaardan şaar qıdırbır,

Suluunun kerdym dalajın.

Çaqqań anda volvodu,

Çaqvasa emne qılajın.

Ыńmıң tartıp vıjursa,

Ten tuşun volup alajın.

Çусурвай — (Kesip) Seni sıybogon kim, vizge
kersetcy, veş altıñın çıjnar verelk. (ky/ky).

Qaravaj qojduń imersem,

Korynup qojoqun til vılsen

Ec volvosu suluu qız,

Çooluqun taştap çıberseñ.

* *

Kynıge varam maralap,
Bir qana seni qaralap.
Çyluuraq sızıñ çoq vele,
Ketti oq çyrek çaralap.

* *

Sen arda, men veri,
Uvada sızıñ verbedi.
Çe volvosu azıraaq,
Çanma çaqın kelbedi.

Baarı — Oo, raqmat, ata valası.

Çаньвек — Moldok, azır bolşevikterge oq atununı
eñ ırıncı negizli, el arasına sız taratuu. Eldi vuzup,
talap, qıjratıp qaluu ıcyñ vardıq çarap koryıge
tıjıvız.

Moldo — Vuqa daqı qoşumcalap, cımındaı nerseni
tıdej qılıp ajtat emesvız. (Kyky. Bir kedey kiret).

Kedey — Taqsır arızım var.

Çаньвек — Ajt.

Kedey — Taqsır! Bir yjde veş çan volup mındaı-
vızqa sıtken çaloıyız ıj. Arqandar qojoqon çerıvızden
çigitteırız alıp ketiştı. Yjyvızde nan çoq. Çalan
ıjdun sıty menen kyn koryp çatabız. bıjım etlız,
ıjdu aqıratıp verıynızdy suranam.

Çаньвек — Aqmaq, eşek, ır ıjdun artınan çul-
qunup kelgenin, erteñ kelıp bolşevikter senin ıjundu
emes, valdarıñda da mıltıqtın, najzanın ucuna sıjı-
otqo qaqtar çese, emne qıl ar elem.

Kedey — Başqa kelgenin korevız, ıjdu aqıratıp
verıvız.

Çаһьвек — Ақмақ, ешек тур җошол! Ешikke альр
сьоһьр вайлар таштаһьла. (Çigitter syjrep альр сьоһьһьһьт.
Olturojandar kylyset).

Moldo — Kedejler quturatqo, —

Çаһьвек — Ешikte вайланьр туроһан кедей Ешвај-
дһн уулун өльтурьр дојуртур. (Bir çigit kirip olturat).

Ақсақалдар — Çалотьз өзыуь?

Çаһьвек — Даоть еки — ус шерги волсо кerek,
Ешвај да вош келвеген, ваһқаларһн ошол чақта еле сом
дор таштартьр.

Baarь — (Kylyset) Er...er...

Çusurvaj — Kedejler quturup vara çatat.

Çаһьвек — (Çigitterine) Сьоһьр сөзге салотьлась,
емне сьилер екен. (Çigitter сьоһьт. Ақсақалдardan
birөө сьһьм салат, qatarь менен cegip сьоһьһьһьт).

1-çigit — Oj aqmaq kedej, sen qajsь альһа киш
өльтурөһьн.

Nadir — (Başьн көтөһьр, көзһн асьр) Oj, аотайлар
мен киш өльтирмөк туроһай, сььқандһн мурдун қанатуу-
дан қорқом.

2-çigit — Emne іш қһлдһн, ајтрајһьһьһь?

Nadir — Qorduc-zorducqa сьдај аһьадьһм. Biz
kedejler бир қанқор зulumду аһььққа көһьур таштадььқ.
(baarь икки yjdөн сьоһьһьһьт).

Çusurvaj — Boluш voluuoia çarajт vөken. Syjletyp
көрдүпөһьу?

Çаһьвек — Boluш voluoso da, starcьһн volup qalar
(kylyset).

1-aqsaqal — Tetiginde çajdaq at minip сарқьлар
келе çатқан ким boldу? (Baarь qaraşat).

Çаһьвек — (Qaroolqo) Aj, sorojotон çigit tetigi
kele çatқан ким, көһьөј турасьһьһьһь?

Qarool — (Enkejip qarap) Ешвајоһа оқшоотон еме
eken. Toqto kimsiң (Çаһьвекке) Ешвај екен.

Çаһьвек — Toqtotро, kele versin (Ешвај aptьььр,
şaşьһьр, kylyset kirip kelet).

Ешвај — Тақсьр, выгынкы тынь тоқолcomду, шум
қојcum ala қасьртьр. Al доһуз өзы оһана кетреј,
itterdi қошо еерçтир кеткен екен, тьндө çыз сарть
қојumду қарьһьр қьһьр сальадьһь. Emne қьһьм тақ-
сьр. Eger тартьһьр verseniz, ошол қојcumun бир қашьқ
қаньһн icп, воорун otqo қијқалавасам мен çьрө
альаймьһн.

Çаһьвек — (Çigitterine), Sen Ешвајдһн қојcumun
taanьһьһьһьһь? Çerden cuqur volso da выгын таар
тиру альр келгиле. Attardan tandap mingile!

Çigitter — Таар келбиз (Сьоһьһьһьт).

Çаһьвек — Саоть вылык сальр уулунду өльтурьуь-
лөрге қатьһьқан it кедей ұһьуу. Таар вайлар таштаотаньһь.

Ешвај — Тақсьр, ушл кеце sizge ајтсам кerek.

Çаһьвек — Çeldet, kel beri!

Ешвај — Тақсьр өз қолума verseniz көздөһьн ојур-
ојур алајһн.

Çаһьвек — Çeldet өзы senden usta. (Çeldetke) Мьһа
vul соқumду альр var da, қьһьна, қолун, бутун, қулаотьһн
kes, көзһн ој (kylyset).

Çusurvaj — (Çeldetke) Көптөн вери соқum көрө
elek оқшојsun, көргөһьндө қулаотьһн çарьһьла тышты
(Nadirdin qolu, бутун вайлооқо киришет. Başь төмөн
qarap şьһьһьр туроһан Nadir cocup ketet. Baarь
artьһнnan surulup kylyset yjgө киришет).

Nadır—Ej men kynəsyz, q—o—j bir qaşbq qanım-
dan kec, men bir qaş, əmyrdyn qəzbəqən kərvəgən
men bir qarəp. Ej, vət suuq çəldet, qan icer zulum-
dar (*qolun vajlar, vıcaqtı keser qartar alıp cəqər
ketet*).

Çanbəek — Eşvaj aqsaqal kər salıqız.

Eşvaj — Silerdin kələkəndə qudaj dəp çatavız.
Bolşevikter ağıldə aralar ele kiret. Kedejlerdi coqul-
tur alıp, kedejler menen syjleşət. Bir qoj sojup yjgə
caqırsam kelışəj qojuştı. Ivan degen orus quldura-
qan çaman tılı menen „aladı, çenedi“ dəp ele çyrət.
(*Kylky volot. Eki çigit bir qəzde syjrəp kiret. Arqa-
sınan enesi asılp ıjlar çyrət*).

Çigitter — Bolşeviktin qəzən alıp keldim.

Çanbəek — (*Enesine*) Sen emne qılp çyrəsyq?

Moldo — Qatın kişi mındaq qıluoqa çaravajt.
Azireti rəjoqamvərvəz... (*Çanbəek tyrtyp syjlətpəj
qojot*).

Ajal — Bolşeviktin qəzə emes, menin qəzəm. Munun
ec bir kynəsy çoq. Aldıqə ketejin qəzə.

Çanbəek — Qəzbəqəndə atı kım?

Ajal — Nurbjla.

Çanbəek — Qanca çəştə?

Ajal — On tørttə?

Ваарь — (*Kylyşyp*) Аньқ болşeviktin qəzə eken
ха—ха.

Çanbəek — Nurbjlanə men tezge salam. Bolşevik-
ter qajda ekenin ajttərvəp alam. Yjgə ec kimiçer çolo-
voqula (*olturqandar yx — yx dəp çətəlyp cəqə vaş-
taşat*.) Çigitter siler enesin alıp vərəp, bolşevik qəzən
qandaj suraqqa alsanar, oşondoq suraqqa alıqla.

Ajal — Aj. qəzəmdən ajqla alvajmən. (*Qəz ıjlajt,
çigitter enesin syjrəşət*).

Çанbəек — Вас çəzoqəndə qancəq!

Kəşəgə.

2-SYRƏT

Ysty too, asty mejkin cöl. Toonun oñ çaqındaqy tegizdikte Nadirdin qolu, wutu, qulaqy kesilgen, cypnyr çatat.

Nadir — (Ontop) Tuş tarawnan qarqça, quzojun, ac wery, çylarqça darman çoq. Bir qaşyq suu közden ucat. Tandıjym qurujt. Ej, musulman walasw warwy, wlr qaşyq suu, suu, ej, çanym turajyn desem wutum çoq, qarrajyn desem qolum çoq, uqajyn desem qulaqtan qan şoroqolojt. Astym qan, wulaq, wulaq wotur aqat. Baj-waj, çan—aj (*yşkyryp tmtırs woloq. Toonun çon çaqında Nadirdin enesi qolunda tajaq. Bılap ırdap kele çatat*).

Kempir — Qarqça, quzojun qajda ucup warasyn, Qarqça, quzojun qajdan çemiş tabasyn
Qarqça, quzojun maqça qabar ajta ket,
Qarw kempir çooqotuptur walasyn.

Qarw kempir kycy wyty alsyrap,
Qarqça, quzojun senden kempir çol
surap.

Ysty toolor asty mejkin talaada,
Qaldy kempir ajla tappaj çaldyrap.

Qara kynyn qantip kempir ötkezet,
Bolot qanat qulununan ajrylyp.

Mejkin cölge muñun nege çajwajsyn.
Çyrek waşyn qantip najza sawajsyn
Qantem eml waşqa myşkyl iş kelip,
Men qwdyram, sen qulunum qajdasyn?

(*Yn çaqındaqan sawyn, Nadir waşyn köteryge araket qylat*).

Nadir — Yn!... Ac werynyn uluqan ynywy. Adam walasynyn ynywy, aqyrata alsajmyn. (*Qulaq salat*). Ac wery kelse çejtqo. Qarqça, quzojun ucup kelse, wutum-dun qyzy etinen tartqylajt. Oj... oj... oj... adam wendesiñbi, weri kell Bir qaşyq suu alyp werseniz!

Kempir — (*Qulaq salyp*) Bir çaqtan ontoqon yn cwoqat. Sadaqça wolojun Nadirçan qajdasyn? Tyryy warasyn? Qarwojan men wlr şorduumun. Waşyma mwndaj çapanw oj qudaj nege yjesyn. Saqça qandaj çazyqym war ele, weş usaq namazymdy yzğenym çoq. Qudaj saqça ıqlasym war. Çaş walamdyñ emyryn tilejmin. Anyn orduna men al — çaş çigt kyn kersyn.

Nadir — Ej... ej... suu... suu...

Kempir — (*Entigip şaşyp*) Nadir! Nadir! Emne der çatamyn. Cyn ele Nadirdin ynyn uqtumwu (*daqyn cwoqat. Qulaq salyp yn çaqqa wasat*).

Nadir — Ej, çanym suu... (*Kempir köryp cocup ketet. Taanyqan çoq*).

Kempir — Aaj, sen kimsin!... (*walasyn taanyp*) Sadaqça emnege... (*Qaltırap syjlej alwaj Nadirdin ystynw wojun taştap çaqylyp ketet*).

Nadir — Apa!... Apa!... (*ılap çiserişet*).

Kempir — Qandaj azarqça qaloqansyn! Balam, wul emne şumduql... (*Arzıwaj menen Tolqonaj kirip ketet*).

Арзъвај — Ај, вул ким?!
Толқонај — Арај. (*Екөө тең ваşынан қармашат*).

Кемпір — Садая валдар Надірдин аль...
Надір — Арзъвајсыңбы? Менін альм қоқ. (*Кемпір entigip ajtmaq soldu ele*).

Арзъвај — Туşyndym, ајтраңыз. Толқонај суу альр кел! (*Толқонај сықат*). Қан ісерлер!... Надір қайраттан, бутум, қолум қоқ деп қамыоја версе! Сенін буту, қолуң мен.

Кемпір — Ајланайын, садая волојун Арзъвај! Қандај ајла қыламын!

Арзъвај — Есен волсом өс алууцу мен. Ене бјлаваныз, бј менен өткөн іş қайра ордуна келсејт. Билекке ојана іşенуу керек. (*Толқонај кирет. Надирге суу iciret*).

Кемпір — Сені веқтин қигиттері іздеп қырысет. Сақ волојун валам (*артына қарар*) тетигінде екі-үс атқан кіші сарқылар кеке қатат. Оқолор бір şумдуқтуу кіші волур қырысын. Сақтыққа қордуқ қоқ деген валам, емне волсо да мына бу зoolordун арасына киріп қашып туројла. Алар өтыр кетсин. (*Надір унсыз. Толқонај, Арзъвај қашынышат*).

Арзъвај — Бізді сураса көргөным қоқ деңіз.

Кемпір — Қооп таар қөнөтыр қиверем. Анакеј, туура біз қашқа қарар кеке қатышат (*бјлајт*). Надірім, Надір! Қанөтымдан ајрылдым (*қайта-қайта бјлај берет. Үс қигит кирет*).

1-қигит — Бул қерден бір қигит, бір келин өттыбу, ај кемпір көрдуңбу?! (*қооп берсејт*).

2-қигит — Қыјт тартыр бјлар олтуруған кемпір екен. Бул қайдан алысін.

3-қигит — Ај, кемпір қулақың вары. Алдында Қанбек қазынын қигиттері senden сөз сурар турат, бјлавантан бізге қооп бер. Болвосо өзүңду уруп қатыр ајдар кетевіз.

Кемпір — Ајланайын валдарым мен емнені білейін, қайојоја ватыр, көзумө өс нерсе көрүнөейт. Ботосунан ајрылып, вождор бјлар олтуруған бір қарырман.

1-қигит — Ес бір кіші көрген қоқсуңбу, көрөсөң көзүң теşілісін!

Кемпір — Ајтмақыс қана кеке қатқанымда қызы, келинсі бір қигитті өерсіп мына ву тоолорду ашыр, тигі тоқойлор қашқа басқандај волоқонсуду. Алыстан ким екенін вайқавадым валдарым.

1-қигит — Екөөбуз ву қақтан іздејісі, өкөөдөр ву қақтан іздегіле. Қайдан волсо да таар варалық. Екі кындөн вері іздеп тава алақандықарызы ујат. Қыргыле.

3-қигит — Балкім ву кемпір ајтрај, қашып қатқандыр, қалаң қасқандарды мындај қерлерден таар алууцу өлек, уşул қерді да қарар кетелік. Біздин өменсіз кетіп қатат.

2-қигит — Уşул маалоја қөјін аларды вайлар қойсу веке, андан көре тоқойлордон іздесеқ тавамыз.

Кемпір — Балдарым ақ сасымы менен сілорге қанттыр қалојан ајтайын.

1-қигит — Егерде қалојан ајтсаң, ақ сасың қызыл сас волот. Қана валдар қөнөдык. (*Сықыр кетісет*).

Кемпір — (*Қатуу уşқырып*) Әлыгыңду көрөјын тajoјаноја оқсоқон қанқорлор, қырегым да қарылып кете қаздасы. Қалојан сыјледым, қалојанды қудай өзүң көкіргін. Арзъвај салам көгіле вері (*кирісет, Толқонајоја*).

Musadan qaloqan bir qız, bir uulsunar. İşi qılsır qızım vaxtın acılsın. Ojnor, kulyr muradınaroja, maqsatınaroja çetkile. All kör çol vasasınar, alıgı tajojandardan çafınır, toqojlordun arası menen ketkile. Oomijın valdarım qıdır, nazar qılsır aq çoltoj volojula (*dua qılsat*).

Arzıvaj — Nadir ketkenim çoq, senin tegeregınde volom.

Tolojonaj — Aj, eneke demduy turuuz. (*Çıqsat*).

Kempir — Qajır valdarım esen volojula. Qudajım uzaq ömyr versin silerge (*tajaqına syjonur ordunan turup*) meni vozdottun, sen da vozdor qaloqın vardır, qanqor (*aldı çaqın qarap cocup oltura qalat. Daqı birö kele çatat. Tajır kiret. Baştaqıdan öskön volot, kempir qorqot*).

Tajır — Aj, ene salamatsızvı, mına vul kim?

Kempir — Sen kim eleñ?

Tajır — Meni taanıvaj turasızvı. Musanın uulu Tajırımın.

Kempir — Qaqılayın Tajırınqıvı? Kei beril (*Betinen öör öjlar*) Nadirdi da qanqorlor mına mındaaj avaloja salır ketti. Qaqılayın Tajır, eçenđi kerdıñvı?

Tajır — İja (*mostojup turup qalır, yşkyryp*). Aj vırajımsız zulumdar, eçem qajda ketti eken. Emne qılsır çyret?

Kempir — Emi ojana sıoıır, mınası çaqı qarap vuruluştı oçsojt.

Tajır — Özy eleñi?

Kempir — Arzıvaj ekö zulum Eşajdıvı qolunan

öboıır qacıñırtır (*Tajır turup qarajt. Kempir da turat*). Tıgı eki atcan kışi Çanıñöktın çıgıtı eken. Tolojonajdı izdeç çyryşet.

Tajır — Eki atcan vul çaqı qarap caap kele çatısat. (*Tigiler qaraşat. Nadirdin vışın çöleşet*).

Kışöğütyşet.

3-SYRƏT

Bir qorqondun iki kerynyşy. Tolqonaj menen Arzbaşajdyn wulu, qolu wajlanqan, Arzbaşajdyn weti, çonu qan. Tolqonajdyn cactary saqsajyr, awdan tajeq çegen wolot.

(Birinci çigit Arzbaşajdy urup turoqan mezgilinde keşöge acolat).

1-çigit— Qyjmyldawa ittin walaşyl.. Kəlin alыр qacat. Qajşy alnda, qajşy kycynə alыр qacat ekenstn.

Arzbaşaj— Alsyz ekenmtn. Alым wolso, aldında wajlanыр turbas elem.

1-çigit— Bas çaaşyndy eşek! *(çonqo caap çiberet).*

Tolqonaj— Aj aqaj, *(çigit qarajt)* bir şorduunu erteden weri qazaptar urup çatasyz. Al şorduunun denesln qaraşyşy, çarşyşy çeri, qan wolşoşon denl qalwad. Adam wolşondon kijn ыrajым qylşajsyzşy. Adam walaşyna ыrajым wolşoso, mьncalyq qyjnar qor-duq, zorduqtardy kəşetkəndən kərə eki muşduunu ten ɵltyryp denelerin bir cuquroşa tьşыр salыр, ystynə yc ketmen topuraqtə tartыр qojşojsuнарşy.

1-çigit— *(Keketip sasыр kelet)* Aj, çapnə kyjур çydaş alşaj turasynşy, ittin qyşyl. „Yc ketmen topuraq tartыр qojşula dejt imiş“. Өleşyn, şaşwa, qarşya, quz-qunoşya denenər çem wolot *(caap-caap çiberet).*

Tolqonaj— H... çan aj... mьnca qyjnalдың.

Arzbaşaj— Aj, waatыр çigit! Meni uroşanəñ da çetişer. Qatylşa qyşya *(sulqunat, ekəşə teñ qamcьşyn kezejt).*

Çigit— Daşy, daşy azaptardy kəşetəşyz. Arşan oşana ɵlyp tьnalş dejsişerşyl, wrişndin ɵlin, wrişndin qulaşyn kesilet. Çaş aqqan kəzdəryşer oşulat. *(Çigit darşaza çaqtan wrdemeni kərgəndəş çyşat. Arzbaşaj, Tolqonaj ыrdaşat).*

Tolqonaj— Qarastan qacыр qarmaldыр.

Arzbaşaj— Cьncьşyşya wem cьrmaldыр.

Qalyn muşya waşylыр,
Tutqunu wolup wşz qaldыр.

**

Telmlrip tikteп turasыз,
Çardamды kimden suradыр.
Ec kimden çardam wəşoso,
Çaş gyldeş wolup quuradыр.

**

Çaştardy mьnca muşdatat.
Çaştarşya qacan taş atat.
Tilekke çetip eki çaş,
Çaştardy kimder çyşyatat.

**

Ajlanasыз tor wolup,
Tamanşыз cor wolup,
Çartь nanoşya çete alşaj,
Өtəşyşy qor wolup.

Zamana mənca quuruldu,
Çaştardən qolu buuldu.
Muqđantər ərđajt qalın el,
Asqaluu zooro uoıuldu.

* *

Köz çetpəgen aalamdən,
Car tarav çarəqər,
Çe voloso vaştadan,
Tunarər vutyp qalərrər.
Qudurettin bir özy,
Qorduqtu vaşqa salərrər,
Qajrələr qadam vasa alsaj,
Qapasta vutyn qaldəqər.

Çigit—(Kirip kele çatər) Yndəryn, əmnege
ərđajənarı (brđaj ərđəset).

Ekə — Tandıən taza çəldəzən,
Tandər çatər sanadəq.
Kelse volo erkındık,
Telmirip çoldu qaradəq.

* *

Çigit—(Qamç menen vasa vasa urup) Qulaor
çoq itter, çətarvaorəla yunərdy!

Arzəvaj—Eej, erkındık!...

Toloqonaj—Bizdin vaşvəzəja məzğilsiz əlym,
çarəqsız kyn.

Arzəvaj—Ajsız tyn!...

Toloqonaj—Sadaqan ketejin ata kytyr al, qəzən
da köz çəstarən aorəzər senin alđəna keñri uqtamaq

ycyn vara çatat. Çanəm ata qojnuđu ac, qoluman
tart!... (Çusurvaj, Eşvaj, aqsaqaldar kirışet. Bulardən
artənən eki çigit—tört kedej azamattarən ajdap kiri-
şet. Alar əəlynyp Arzəvajlardə ajaqansər turuşat).

Çusurvaj—Uşul qum sirke vasqan qojcu menen
qactəvə, qajda varmaq elən?

Aqsaqaldar—Tuvu çoqtuəuna varatat da.

Toloqonaj—(Eşvajdə kərsəlyp) Məna bul uzun
saqal, cirigen əpkə, kək çətəl zulum caldən qorduəu-
nan çəđaj alsadəm.

Eşvaj—Taqşər! Kectim ittin^ə qəzənən, çovuratpaj
əzər çoq qəluuquzdu suranam. Oozunan çəqqan zaar-
duu səzəryn uəşəzəvə. (Eşvaj urup qalat).

Arzəvaj—(Qajratuu) Oj taqşər! Qoçojun Eşvaj,
vizdin mojnubuzəja qandaj kynələrđy çyktər oltura-
şən, acəq sanər, ajtər vərvejšləni!?

Eşvaj—A, sen kynəndy surap turoqan ekensin
(sasajt) itten tuuloqan cocqol!

Çusurvaj—Çeldəttə çəqətoəla (sır çigit çəqat)
aj aqmaq kedejler (4 kedejge) bulardə kəryp tura-
şənarəvə, egerde vəkke çigit voləojt ekenstəer, silərdi da
taq uşundaj qəjnəp^əəlytəvəyz.

2-kedej—Baarə vır əlym, al çaqqa varsaq da ələ-
vəyz, uşul çerde ələk da mejlə, qaracələq çoq, ələ-
vəyz. Çigit volo alsəvəz, əlytəgən adamənardən mən-
dən birə siz ekenəbiz da.

Çusurvaj—Qarap turoqula, bulardan kijin stlerge!...

Moldo—(Arzəvajdən qolun soşotup, quran qar-
matmaq ycyn) Ee, valam qudaəja şykyrcylyk keltir,
bul əojalarəndən vutuna çəoələr, vır qəşəq qanəndən
kəeyyn sura. Bul qurandə kəzyne syr yp şəjən.

Баş, көзимен садақа деп мольдоқо ғеті сом қудайы
қыл, азамат.

Арзъвај — (*Qurandy tyrtyp çiserip*) Альр вар аръ
қураньд өзүдө қут болсун. Уşул қураноја сүйөнүр
вардөбөвөздөн ваşөвөздө ајландьгөр еrcитлр кеlesin,
quu şьjraq zulum молдо.

Молдо — Еј, патсаојаг, қудаа верsin саоја валаань.
Мojнуң узылгыр, қыр-қызыл оғусқа соқуноян қарьг
екенсін вадвақ. Адамдь қарава, аръ қара патсаојаг.
Keldet kiret, kedejler өзyncө şөвөраşьр қарар турушат.

Арзъвај — Қан ісер тajoянь келді. Іттің өңу неге
сууқ. Толоқонај мойнуңду созур тура бер. Ес бир
қорқро, қажраттуу болур, велінді векем вајлар, сьрөк-
төгу қаşьгөн сьрларөңдө ајтър сал. Тігіт төрт çолдоş
уқsun, ајтър кет! Қоş Толоқонај, қоş çолдоşтор! Қоş
вјік too, вооруңда қој қајьр, муңданьр ертелі кес
ьрдар сьргөн Арзъвајьндан ајьылдөн. Еј вјік зoolор,
сј, вјік toolор муңдуу қојсу Арзъвајдөн терең сьр-
ларөн, ьрдаоян ьрларөн өткөн çолоocularоја вајандај
сьргын. (*Арзъвајдөн қолун тықтылар вајлооқо кiriset.*)

Толоқонај — Еј, zulumdar! Арам қанакеј? Тајьр
інім садақа voloјун қаждасьн. Ај ел, çурт! Ырајьм
қыльр арам менен інімді бир көрсөткьлөсу, арманьм
болсосун.

Молдо — Алда қасан еле tentлр асьнан өлгөн
арась менен инисін surajt турвајь.

Толоқонај — Өлді... аттең інім, қаоылајьн арам
визге өлым екен да. (*Burqurap ьлар çiseret. Cactarь
saqsajьр, oromolu қолунда, кьжьгьр сурқар, Сьнар
kiret. Толоқонајдөн вајланьр турқаньн көрүр қьйқь-
гьр војун таşтақанда çигиттер қојо берсөјт.*)

Сьнар — Толоқонај!... Мен (*қолун сунур*) қојо
бергиле.

Толоқонај — Ара, ара sensinai? Қојо бергилеці
аојајлар, көрүсүр қалалық. Арамдөн бетинен влр өөр
алоқаньмдан килін, өльтьрөңөг ьразььмьн. Қојо бергиле.

Çusurвај — (*Çeldetke*) Еј çeldet! (*Мьлтьг ундөру
иқулат*) екөөңу тең тік туроқузур сојур, қаньн суудай
сасқьн.

Арзъвај — (*Сьнарқа*) Есе, сіз қорқвоңуз.

Толоқонај — Садақан арам қајьр (*Сьнар војун
çerge urup esi оор қалат. Мьлтьг ундөру қалындајт.
Алар қорқушур, бир қаққа сьрылысет. Çeldet Арзъ-
вајдө өльтьргөңу çатқанда биринци кedeј çаньнан вьсақ
сууруп альр çeldetti саят. Çeldet çөқылат. Мьлтьг-
қан қьзыл партизандар кiriset. Тајьр Толоқонај
çаққа сурқар өтет.*)

Partizandar — Ордуңардан çылаоыла! Мьлтөү-
нандө таşтар, қолуңардө көтөргьлө!

Тајьр — Қаоылајьн есем.

Толоқонај — (*Qucaqtar көрүсүр*) Қувагьм, қана-
гьм Тајьрсьнөвө?

Арзъвај — Тајьр о садақан кетејін. (*Qucaqtar
көрүсет, kedejler ваşта қорқуssa, Тајьрдө тааньр
қуваньшат, Тајьр көрүсүр сьқат.*)

Тајьр — Salamatsьнарвь аојајлар.

Kedejler — Salamatsьз сор-сон çігіт болур қа-
льртьр. (*Толоқонај менен Арзъвајдөн қолу воşонот,
Толоқонај сурқар варьр арасьна асьльр өөр, çыттар
çiseret.*)

Ivan — Ал беті қара иттерді, бері альр келгиле.
(*Қолдору вајланқан сандиттерді бері альр келисет.*)

Ешвај — (*Tajbırqa*) Tajbır turvajbı, Musanbın uulu, kel erkem, adam bolup qalıptırbın. Өөр qojojun.

Tajbır — Emi erke bolup qalojan ekenmin da zulum. Atamdın qanbın sorup ɵlyrgɵn, bir tytyn yjdy tozdurup ɵlbergen sen bolosun (*banditter ɵer qaraşat*). Men azır mьna bul aqajlardın, bolşevikterdin erke balasы bolomun.

Toloqonaj — Ара, ара! ваşындь ketercy (*vaşыn ketoret, Tajbır curqap kelip bir ھاqыnan ɵtet*).

Сьнар — (*Araң ele sylyp*) Toloqonaj!

Toloqonaj — Ара menmin, turcu (qoltuqtap albь cьqьşat).

Ivan — (*Banditterge*) Siler qajсы bir toonun qьcьqьna varьp ھاşыnbacьыla biz таар alabыз.

Arzьvaj — Raqmat aqajlar, vizdi ɵlym oozunan tartьp alьdьnar.

Tajbır — Arzьvaj aqaj! Bular vizdin tuuqandar, vizge oqşor ezilgen kedejlerge erik albь beryu ycyn attanьp cьqqan bolşeviktin qьzьl partizan azamattarь. Men bulardın qolunan tarьija alьdm. Me Arzьvaj aqaj, sen da ezilgen elin ycyn kyreşke, viz varojan majdandaroja varoьn. (*Mьltьq beret*).

Arzьvaj — (*Mьltьqты alat, sijtk ketoret*) Ej, şışi toloqon zulum Eşvaj qaracь! Arzьvajdın qolunda senin qarmatqan cetin tajaşьn emes, veş atar mьltьq qolunda keterylyp turat. Bul men ycyn qubат, bul men ycyn qubаньc (*Partizandar ھاqqa ɵtyр qoşulat, Toloqonaj kiret*).

Ivan — (*Eki partizanqa*) Bulardь ajdap ھاnetkyle! (*banditterdi ajdap cьqьşat*).

Kedejler — Bizge da mьltьq berinizder, viz da şilerdin qatarьnarda bolobuz (*ɵtyр qoşuluşat*).

Toloqonaj — Aqajlar! Men da şler varojan qanduu kyreşterge varamьn, vergile maşja daşь qьlyc, mьltьq? (*Qataroja qoşulat*).

Baarь — Birikken kyc menen qalbь duşmandь ھاnetьiz. (*Mьltьq yndery qalbьndajt. Bir partizan curqap kiret*).

Kirgen Partizan — Ҷoldoş komandır! Ҷаньбек vasmacь vizdin baldardın aldьna tyşyp qactь. Artьnan vizdin baldar at qojup quup, bara ھاтыşat.

Ivan — Qana emese Ҷoldoştor, attanoьla! Atakavaj. (*Baarь curuldaşьp curqap cьqьşat. Mьltьq yndery qalbьndajt*).

K ɵ ş o g e.

Çooptuu redaktor *Ymatullıjev I.*

Texredaktor *Gajfullin N. A.*

Çooptuu korrektorlar { *Qasimov Z.*
                                  { *Mamakejev T.*

Съқысына çooptuu *Aralsajev A.*

Teryyge 20/XII 38-ç. berildi. Basuuqa 17.III 39-ç. qol qojuldu.
Qaqazдын formatı 2×165/22. Bir hasma tesaqta 5940 tamqa.
Bardıq 2/1 hasma tesaq. Qırqıyqlavlıt № B—38. Qırqıy-
mamaas № 320. Narjad № 0156. Tirazı 3140.

Qazan, Mislavskij, 9, Tatpolligraf—1939-ç.

Ваазь 1 с. 25 т.

Мицавазь 30 т.

031

